

SAMENWERKEN ROND SEXTING

**OP ZOEK NAAR EEN EFFECTIEVE LESMETHODE VOOR
LEERLINGEN SECUNDAIR ONDERWIJS**

Aantal woorden: 9705

Annelies Van Den Haute

Studentennummer: 01306944

Promotor: Prof. dr. Koen Ponnet

Verkorte Educatieve Masterproef (9SP) voorgelegd tot het behalen van de graad van de Educatieve Master in de Gedragwetenschappen

Academiejaar: 2020 – 2021, Educatieve Masteropleiding

Voorwoord

Dit avontuur start met een simpel idee: jongeren iets bijleren over sexting. We beschikken op vandaag over veel informatie en cijfers over waarom jongeren aan sexting doen. We dienen ons dan ook de vraag te stellen waarom jongeren niet beter op sexting en dan vooral op de gevolgen ervan voorbereid worden in het secundair onderwijs. Reden genoeg dus om als psycholoog, seksuoloog en leerkracht het onderwerp sexting te kiezen voor mijn verkorte masterproef voor de Educatieve master gedragswetenschappen.

Dankzij mijn promotor Prof. Dr. Koen Ponnet heb ik dit idee verder kunnen uitwerken. Ik wil hem dan ook uitvoerig bedanken voor zijn steun en advies maar vooral voor de constructieve en zeker ook aangename samenwerking. Mijn dank gaat ook uit naar Sensoa voor het ter beschikking stellen van de werkvormen voor de workshops alsook voor de bijhorende toelichting.

Verder wil ik het Oscar Romerocollege in Dendermonde bedanken om mij de kans gegeven te hebben mijn educatieve masteropleiding te combineren met een voltijdse lesopdracht. Ook de medewerking van mijn collega's bij de praktische organisatie stel ik ten zeerste op prijs.

Het afgelopen jaar zou ik ook niet overleefd hebben zonder de onvoorwaardelijke steun van mijn familie en vrienden.

Relationele en seksuele opvoeding op school is vandaag nog te weinig ingeburgerd en nog te veel leerlingen blijven zitten met vragen. Ik hoop dat ik met dit onderzoek het debat kan opentrekken en heb aangetoond dat **iedere** onderwijsvorm voldoende aandacht en ruimte dient te krijgen voor relationele en seksuele opvoeding.

Inhoudstafel

Corona preambule	4
Abstract	5
Inleiding	6
Sexting in het onderwijs	6
Literatuurstudie	7
Onderzoek naar sexting	7
Risico's verbonden aan sexting	8
De verantwoordelijkheid van scholen	11
Les over sexting	12
Sexting in ASO, BSO en TSO	14
Conclusie en onderzoeksvragen	16
Methode	19
Steekproef	19
Opzet	19
Materiaal	19
Schalen en items	20
Premeting	20
Schaal 1: Gebruik sociale media (Facebook, Instagram,...)	20
Schaal 2: Rekening houden met gevoelens	23
Schaal 3: Sexting	23

Postmeting	25
Schaal 1: Gebruik sociale media	25
Schaal 2: Workshops	25
Schaal 3: Attitudeverandering sexting na workshops	26
Procedure	28
Stap 1: Opwarmer “Om het eerst”	29
Stap 2: Werkvorm A “Stellingenspel”	29
Stap 3: Werkvorm B “Zelf aan de slag”	30
Stap 4: Ruimte voor vragen	30
Resultaten	31
Resultaten premeting	31
Resultaten postmeting	33
Within subjects-conditie	34
Between subjects-conditie	35
Discussie en conclusie	37
Praktische implicaties	41
Beperkingen van deze studie	42
Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek	42
Referenties	43
Figuren	51

Corona preamble

De Covid-19 epidemie zorgde ervoor dat de bereikbaarheid van de deelnemers minder evident was. Daarom werden er extra contactmomenten ingepland waarbij de informatiebrieven, informed consent formulieren en vragenlijsten werden opgehaald.

Een (beperkt) aantal leerlingen hebben niet aan ofwel de premeting, de workshops en/of de postmeting kunnen deelnemen wegens Corona gerelateerde afwezigheden.

Abstract

Ongeacht de onderwijsvorm die ze volgen, krijgen jongeren vroeg of laat te maken met sexting. Het doel van deze studie is daarom nagaan of het geven van workshops rond sexting in de 2de graad ASO, BSO en TSO jongeren meer sensibiliseert over sexting. Verder kijken we naar welke werkvorm de voorkeur geniet van iedere onderwijsvorm.

Leerlingen BSO en TSO vormen de experimentele groepen, leerlingen ASO zijn de controlegroep. Bij aanvang van het onderzoek vullen de leerlingen een vragenlijst (premeting) in over hun attitudes in verband met sociale media en sexting. Twee weken later krijgen ze de workshop die bestaat uit werkvorm A: “stellingenspel” en werkvorm B: “zelf aan de slag”. De leerlingen krijgen na twee weken een tweede vragenlijst (postmeting) die opnieuw hun attitudes over sexting meet.

Wanneer we de scores van de pre- en postmeting vergelijken, zien we een significante daling in scores bij de drie onderwijsvormen. Het effect van de workshops is heel groot bij leerlingen TSO, groot bij leerlingen BSO en gemiddeld bij leerlingen ASO (controlegroep).

Na afloop van de 2de bevraging kregen de leerlingen ASO op eigen vraag ook nog de workshops. Leerlingen TSO en ASO verkiezen werkvorm A (stellingenspel), leerlingen BSO verkiezen werkvorm B (zelf aan de slag).

Verder zien we dat leerlingen BSO het meest onder druk werden gezet om een naaktfoto te sturen (56.2%), gevolgd door leerlingen TSO (50.0%) en ASO (45.6%). Leerlingen die toen wel een naaktfoto hebben verstuurd komen voornamelijk uit BSO (30.3%). Leerlingen uit ASO verspreiden het meeste naaktfoto's van anderen (15.2%) terwijl leerlingen BSO het meeste naaktfoto's van zichzelf naar anderen sturen (21.2%) en hun foto's ook het meeste werden verspreid (15.2%). Leerlingen BSO vragen eveneens het meeste naaktfoto's (12.1%) en zetten hierbij ook het meest iemand onder druk voor een naaktfoto (9.1%). De scores van leerlingen uit TSO situeren zich meestal tussen deze van ASO en BSO of scoren het laagst.

Inleiding

Sexting in het onderwijs

“Wat doen we dit jaar rond sexting?” is zowat een jaarlijks weerkerende vraag in de leraarskamer. Vanaf het schooljaar 2021 - 2022 maakt leerstof rond sexting echter verplicht deel uit van het onderwijscurriculum van alle leerlingen uit het derde en vierde jaar secundair onderwijs. Want sexting is op vandaag een permanent gegeven bij onze leerlingen.

Uit recent Vlaams onderzoek blijkt dat sexting vanaf 15 jaar een veelvoorkomend fenomeen is (Van Ouytsel et al., 2020; 2021). Toch komt sexting ook al voor bij adolescenten jonger dan 15 jaar. In 2019 heeft ongeveer 7.4% van de jongeren rond 13 jaar wel eens een naaktfoto van zichzelf verstuurd, 4.4% al eens een naaktfoto van iemand anders doorgestuurd en 16.7% een doorgestuurde foto ontvangen (Van Ouytsel et al., 2019). De gemiddelde leeftijd van deze jongeren was 13 jaar. Deze cijfers tonen enerzijds aan dat jongeren al vanaf het eerste middelbaar met sexting in contact komen. Anderzijds is er juist daarom nood aan het ontwikkelen van leeftijdsadequate relationele en seksuele vormingen voor verschillende leeftijden (Temple et al., 2019).

Er bestaan reeds vakoverschrijdende eindtermen rond mediawijsheid waar er vooral wordt ingezet op het alert omgaan met internetgebruik, sociale media en verschillende emoties. Ook andere thema's zoals vriendschap, verliefdheid, seksuele identiteit en geaardheid, seksuele ontwikkeling en veranderingen in de puberteit komen aan bod. Het zijn echter de scholen zelf die bepalen op welke manier het aanbod rond mediawijsheid wordt onderricht. Sommige scholen bieden eerder beperkt vormingsmateriaal aan en vooral het digitale aspect van seksualiteitsbeleving wordt hierbij vaak over het hoofd gezien (Van Ouytsel et al., 2020; 2021). Scholen wenden zich voor het thema sexting vaak tot een externe 'partner', onder meer Sensoa. Sensoa heeft in aanloop naar volgend schooljaar 2021-2022 een apart lessenpakket ontworpen over sexting (Sensoa, 2020). In kader van dit onderzoek werden twee verschillende werkvormen van dit lessenpakket gebruikt als basis voor de workshops. Deze werden aangepast in functie van de onderwijsvorm (ASO, BSO en TSO) en getest in verschillende klassen. We onderzoeken hierbij of de workshops een attitudeverandering rond sexting teweegbrengen en welke workshops het hoogste scoort bij iedere onderwijsvorm.

Literatuurstudie

Onderzoek naar sexting

Vooraleer we kunnen spreken over vormen en workshops is het belangrijk om eerst het theoretisch kader van sexting te kennen. Sexting is het delen van seksueel expliciete beelden zoals foto's of video's. Dit wordt ook een "sext" genoemd. Op zo'n sext ben je deels (bijvoorbeeld in lingerie) of volledig naakt te zien. Je kan de foto's, video's of tekstberichten delen door deze te versturen naar anderen. Wanneer er sexts worden doorgestuurd, spreken we van secundaire sexting. Het doorsturen en ontvangen van deze beelden maakt daarom ook deel uit van sexting (Döring, 2014; Klettke et al., 2014; Van Ouytsel, Ponnet, Walrave, & d'Haenens, 2017; Apestaartjaren, 2020).

Pas in 2009 werden de eerste onderzoeksbevindingen over sexting in Amerika gepubliceerd. De onderzoekers stelden toen vast dat 4% van de bevroegde jongeren ooit al aan sexting had gedaan (Lenhart, 2009). Later groeide de interesse in sexting ook buiten Amerika en bereikte deze ook Nederland en België. Veel onderzoek, inclusief het huidige onderzoek, focust zich vooral op seksueel getinte afbeeldingen en naaktfoto's (Anastassiou et al., 2017; Cooper et al., 2016; Lim, 2013).

In 2013 stelde men vast dat 47% van de jongeren een seksueel getint tekstbericht hadden verstuurd. In slechts 4.5% van de gevallen ging het om een naaktfoto (Van Ouytsel et al., 2014). Vijf jaar later in 2018 was het percentage jongeren tussen de 12 en 18 jaar die een naaktfoto hadden verstuurd al gestegen tot 12% (Apestaartjaren, 2018). In 2020 werd vastgesteld dat 9% van de jongeren de voorbije 2 maanden seksueel getinte foto's had verzonden en maar liefst 38% heeft al een sextingfoto gekregen en/of doorgestuurd of gezien van iemand anders. 20% van de jongeren geeft aan dat ze al eens onder druk werden gezet om een sext te versturen en 9% heeft ooit een sextingfoto van iemand anders doorgestuurd (Apestaartjaren, 2020). 68% van deze sexts worden verstuurd naar de partner of iemand waarop ze verliefd zijn.

Onderzoek van Vissenberg en d'Haenens sluit hierbij aan en vond dat in 2020 een derde van de Vlaamse jongeren (34.7%) seksuele berichten heeft ontvangen. Een mogelijke verklaring voor de stijging in prevalentie is dat steeds meer jongeren een eigen smartphone hebben. De vraag stelt zich dan ook of het bezitten van een eigen smartphone de drempel verlaagt om een naaktfoto te versturen (Van Ouytsel et al., 2019). De toename van sexting staat evenwel los van het stijgend aantal jongeren dat een smartphone bezit. Jongens en meisjes verzenden ongeveer evenveel seksuele berichten, maar toch verdubbelt het verzenden van seksuele berichten vanaf 16 jaar en neemt dit verder toe tot in de jongvolwassenheid (Vissenberg & d'Haenens, 2020).

De vriendengroep heeft zeker een grote invloed op het al dan niet verzenden van seksueel getinte foto's en berichtjes, vooral wanneer jongeren denken dat hun vrienden ook aan sexting doen of wanneer ze hopen hiermee aan populariteit te winnen (Symons et al., 2018; Campbell et al., 2014; Walrave et al., 2015; Houck et al., 2014; Lee et al., 2016; Baćak et al., 2020; Harvey & Ringrose, 2015; Ringrose et al., 2013). Een heel kleine minderheid (0.9%) van de jongeren heeft al eens een naaktfoto van zichzelf gestuurd "in ruil voor iets anders" (Van Ouytsel et al., 2020). Dit wordt transactionele sexting genoemd.

Risico's verbonden aan sexting

Veel onderzoek spitst zich vooral toe op de risico's. De meerderheid van jongeren (70%) doet wel aan een 'veiligere' vorm van sexting. Dit betekent concreet dat ze onherkenbaar zijn op de beelden. Maar bij ongeveer 30% van de beelden kan je toch achterhalen van wie de foto is. Wanneer sexting veilig en in vertrouwen gebeurt hoeft dit niet direct problematisch te zijn maar het is duidelijk dat er altijd risico's aan verbonden zijn. Zoals wanneer een sext zonder toestemming toch wordt gedeeld of doorgestuurd. Je hoeft de beelden ook niet door te sturen om schade te veroorzaken.

Het tonen van seksueel expliciete beelden op je smartphone aan anderen is ook strafbaar wanneer de persoon van wie de beelden zijn hier geen toestemming voor geeft. Wanneer iemand je onder druk zet om naaktfoto's te sturen of wanneer naaktfoto's worden opgedrongen, wordt dit gezien als grensoverschrijdend gedrag (Walrave et al., 2018).

12% van de jongeren wereldwijd hebben ooit een sextingfoto zonder toestemming doorgestuurd (Madigan et al., 2018). Wraakgevoelens op het einde van een relatie en bij de groep willen horen zijn de voornaamste redenen waarom naaktfoto's doorgestuurd worden (Van Ouytsel et al., 2017; Bindesbøl Holm Johansen et al., 2019).

In 2018 opende Child Focus een hulplijn en kreeg vrij snel 46 meldingen van sextortion of aan sexting gerelateerde afpersing (Child Focus, 2019). Men spreekt van "sextortion" wanneer deze beelden worden gebruikt om het slachtoffer af te persen en/of iets af te dwingen (bijvoorbeeld seksuele handelingen of geld) (Van Ouytsel, et al., 2017; Wolak et al., 2018). Amerikaanse studies hebben bevestigd dat daders meestal bekenden zijn en in de meeste gevallen zelfs ex-partners zijn (Patchin & Hinduja, 2018; Wolak et al., 2018).

Het uitlekken van naaktfoto's leidt niet altijd tot negatieve gevolgen maar brengt in de meeste gevallen voornamelijk schaamte teweeg bij de maker van de beelden en ze voelen zich niet langer goed op school (Van Ouytsel et al., 2016; Bindesbøl Holm Johansen et al., 2019). Negatieve gevolgen zijn onder andere sociale uitsluiting, cyberpesten en afpersing. Dit gedrag kan resulteren in zware emotionele gevolgen voor de slachtoffers. In sommige gevallen leidt het doorsturen van een naaktfoto zelfs tot zelfmoord (Mori et al., 2019; Grenoble, 2012). Dit was in juni 2017 het geval wanneer een jongen (15) uit Ninove zelfmoord pleegde nadat een naaktfoto van hem circuleerde op school. Het tienermeisje Maëlle (14) stapte in januari 2020 uit het leven nadat naaktvideo's en -foto's van haar werden verspreid door een vijftienjarige die "wraak wilde nemen".

De laatste jaren zijn er ook juridische gevolgen gekoppeld aan het verspreiden van deze beelden. Zowel in Nederland als België is het doorsturen van naaktbeelden strafbaar wanneer de verzender van de beelden vooraf geen toestemming heeft gegeven voor het verspreiden ervan. Naaktbeelden van minderjarigen worden beschouwd als kinderporno en het verspreiden ervan wordt bestraft conform de wetgeving op kinderporno (Döring, 2014).

Men verwacht meer van jongens dat zij sexy foto's vragen, alleszins eerder dan meisjes. Sexting komt echter ongeveer even vaak voor bij jongens als bij meisjes (Cooper et al., 2016; Korkmazer et al., 2019). Bij het verspreiden van zo'n foto's is er ook geen verschil gevonden (Van Ouytsel et al., 2014; 2020).

Het zijn wel voornamelijk meisjes die aangeven dat ze soms aan sexting doen uit angst om hun partner te verliezen (Lippman & Campbell, 2014; Van Ouytsel et al., 2017). Onderzoek heeft eveneens uitgewezen dat jongens meer aan populariteit winnen door het krijgen van seksueel getinte foto's (Bindesbøl Holm Johansen et al., 2019; De Ridder, 2018; Ringrose & Harvey, 2015; Ringrose et al., 2013).

Maar het zijn ook vooral jongens die de druk van anderen voelen om deze beelden te delen (Walker et al., 2013). Daarnaast zien jongens het doorsturen van naaktfoto's eerder als een grapje, waardoor ze dan ook minder geneigd zijn om er iets aan te doen of het te melden (Leone & Parrott, 2019).

Meisjes hebben wel een hogere kans om niet alleen online maar ook offline onder druk gezet te worden (Choi et al., 2016). De houding tegenover meisjes die sexy foto's sturen is eerder negatief. Een veel gebruikte term is "slut shaming" of het bestempelen van een meisje als "slet" of "hoer" (Davidson, 2014; Ringrose et al., 2013; Van Ouytsel et al., 2017). Dit sluit aan bij het discours van "victim blaming" waarbij de schuld wordt gelegd bij het slachtoffer wiens beelden werden verspreid. Het is dus eerder de persoon wiens foto werd doorgestuurd die verantwoordelijk wordt gehouden voor het incident dan de verspreider van de foto. Vooral meisjes worden geseksualiseerd, vaak in de media maar ook door volwassenen en hun medeleerlingen. Om die reden wordt er ook meer aandacht besteed aan de personen die naaktfoto's sturen dan aan de personen die ze doorsturen (Spooner & Vaughn, 2016). Dit discours vertrekt vanuit de visie dat sexting een vorm is van "abnormale seksualiteit" die afwijkt van de gezonde seksualiteitsontwikkeling (Döring, 2014; Baljet & Heerkens, 2017).

Jongeren die aan sexting doen zijn ook vaker seksueel actief (Dake et al., 2012; Mori et al., 2019; Rice et al., 2018; Van Ouytsel et al., 2018; Ybarra & Mitchell, 2014) en stellen meer seksueel risicogedrag, bijvoorbeeld geen condoom gebruiken (Dake et al., 2012; Mori et al., 2019; Rice et al., 2018; Van Ouytsel et al., 2018; Ybarra & Mitchell, 2014). Een minderheid van de jongeren (7.8%) heeft ook aan sexting gedaan met iemand die ze nog nooit hebben ontmoet.

De verantwoordelijkheid van scholen

Campagnes en programma's worden vaak ingezet om (meer) bewustzijn te creëren bij jongeren over verschillende thema's (Vreeman & Carroll, 2007). Amerikaans onderzoek toonde aan dat er veel programma's bestaan die sexting ontmoedigen en een bestraffend taalgebruik hanteren (Döring, 2014). Er zijn echter ook campagnes die de sociale vaardigheden van adolescenten ondersteunen en gericht zijn op het verbeteren van de zelfstandigheid en weerbaarheid van leerlingen (Youth Online Safety Working Group, YOSWG, 2010).

Het uitlekken van een sext kan een grote impact hebben op het schoolklimaat (Van Ouytsel et al., 2014). Het is evenzeer belangrijk dat scholen voorbereid zijn op sexting incidenten (Donoso & Lievens, 2013). Dit begint bij kennis over en het bewust zijn van het thema tot het stoppen van pesterijen na een incident (Aldridge et al., 2013). Iedere school wordt aangespoord om een interventieplan te hebben en een goede multidisciplinaire samenwerking met onder andere CLB's te hebben (Aldridge et al., 2013; Döring, 2014; Willard, 2010; YOSWG, 2010). Zo'n interventieplan bestaat uit verschillende onderdelen waaronder een concreet plan van aanpak en aanbevelingen voor de verder te ondernemen stappen (Aldridge et al., 2013; Van Ouytsel et al., 2014; YOSWG, 2010). Hierbij hoort ook een inschatting van eventuele risicofactoren en de ernst van het incident (Temple et al., 2012; Van Ouytsel et al., 2014; Willard, 2010). Gezien de mogelijke juridische gevolgen is aandacht voor het juridische aspect eveneens aangewezen (Van Ouytsel et al., 2014; Willard, 2010).

In 2011 werd de Preventiepiramide rond sexting uitgewerkt voor scholen (Declerck, 2011). In 2014 gaf echter nog 62% van de Vlaamse scholen aan nood te hebben aan concrete ondersteuning en professionele begeleiding. Zelfs al heeft een school een goed interventieplan, toch bleken veel professionals (directies, leerkrachten, leerling-begeleiders,...) eerder onzeker te zijn over hun handelen tijdens een sexting incident (Vandebosch et al., 2014). In 2017 werd vastgesteld dat scholen nog te weinig aandacht besteden aan de positieve aspecten van seksualiteit. Lies Verhetsel, beleidswerker jongeren bij Sensoa, legde toen in een artikel voor het tijdschrift KLASSE uit dat de leerlijnen rond seksualiteit ook te vrijblijvend zijn.

Anno 2019 veranderde dit: er was minder handelingsverlegenheid en leerkrachten en directie vonden dat relationele en seksuele vorming een plaats heeft gekregen binnen het beleid van de school (De Frène et al., 2019). Er worden wel nog steeds weinig specifieke maatregelen genomen (bijvoorbeeld een (zeer) beperkt budget voor vorming van leerkrachten). Een grote meerderheid van de leerlingen (84.4%) vindt het anderzijds heel belangrijk dat er (ook) over relaties en seksualiteit wordt gesproken op school (De Frène et al., 2019).

Les over sexting

De redenen om aan sexting te doen en de impact van een sexting-incident op adolescenten kan variëren (Donoso & Lievens, 2013). Wat we zeker weten is dat sexting aanwezig is in alle onderwijsvormen (ASO, BSO, TSO, KSO). Veel jongeren zijn zich wel bewust van de risico's maar doen het toch. Het uiten van seksualiteit met behulp van een digitaal medium, zoals het geval is bij sexting, wordt vaak gezien als deviant gedrag (Dahl, 2004; Steinberg, 2007; Korkmazer et al., 2019). Zeven op de tien sexts zijn immers bestemd voor iemand waar de jongeren verliefd op zijn of hun vaste partner. Sexting gebeurt dus vooral binnen de relatie en wordt beschouwd als een teken van liefde en een bevestiging van het vertrouwen tussen beide partners (Baumgartner, 2013; Van Ouytsel et al., 2017; Ravn et al., 2019; Apestaartjaren, 2020).

Redenen voor sexting zijn onder andere flirten, affectie tonen, als 'cadeautje' of als voorspel (Albury & Crawford 2012; Lippman & Campbell, 2014; Weisskirch & Delevi, 2011). Koppels die elkaar gedurende een langere periode niet zien gebruiken sexting als een manier om contact te houden en hun (seksuele) relatie te onderhouden (Walker et al., 2013). Deze resultaten tonen dus aan dat abstinentie en een éézijdige focus op de risico's van sexting geen effectieve strategie is. Dit werd later opnieuw bevestigd door Temple et al. (2015) en Symons et al. (2018) die aangeven dat "scare tactics" of angst-inducerende methoden zoals "Als je een naaktfoto stuurt, ga je nooit een goede job vinden" weinig effect hebben (zie ook: Albury & Crawford, 2012; Henry & Powell, 2015).

Lessen over sexting zijn belangrijk om verschillende redenen. Op de eerste plaats omdat in de puberteit de interesse voor seksualiteit sterk toeneemt (Boies et al., 2004) maar ook omdat sexting normaal gedrag is dat hoort bij de seksuele ontwikkeling van adolescenten (Strasburger et al., 2019). Het maken en delen van seksueel getinte foto's maakt voor veel tieners deel uit van een seksuele ontdekkingsstocht. Sexting kan aldus worden gezien als een 'experiment' want het is een uiting van hun ontluikende seksualiteit en seksuele identiteit. Sexting kan ook een vorm van communicatie zijn tussen (potentiële) partners (Van Ouytsel et al., 2019). Sexting kan dus voor sommige jongeren dienen als een manier om aan te geven dat ze klaar zijn om de stap te zetten om ook offline seksueel contact met elkaar te hebben (Ravn et al., 2019).

Lessen over sexting kunnen de jongeren dan ook aan het denken zetten over de vraag of sexting wel iets voor hun is. Bijkomend worden jongeren tevens bewust gemaakt van de mogelijke gevaren en verhoogt dit hun weerbaarheid. Zo vonden Walrave et al. in 2018 dat op de scholen waar men een campagne over sexting introduceerde, jongeren besloten om een sext van vrienden te verwijderen in plaats van verder door te sturen. Jongeren ervaren zowel indirecte als directe druk om aan sexting te doen. Bijna 1 op 3 meisjes in vergelijking met 1 op 10 jongens (Van Ouytsel et al., 2020) heeft ooit al druk ervaren om aan sexting te doen. In de twee maanden voor het onderzoek had 20% van de jongeren een of andere vorm van druk ervaren.

Een tweede reden is dat in 2020 ongeveer 93% van de adolescenten over een smartphone beschikken (Apestaartjaren, 2020) en bijna de helft van de jongeren quasi permanent online zijn (Pew Research Center, 2018). Wanneer we kijken naar de eerste graad bezit 87% van de jongeren een smartphone, in de tweede graad 95% en in de derde graad 97%. De leeftijd waarop jongeren een eerste smartphone krijgen daalt ook snel (Apestaartjaren, 2020). In 2020 was dit rond 11 jaar, wat al 2 jaar jonger is dan in 2018. Op een normale schooldag gebruiken jongeren hun smartphone 1 tot 4 uur per dag en in het weekend neemt dit zelfs toe naar meer dan 4 uur per dag (Apestaartjaren, 2020). Uit ander onderzoek van Van Ouytsel en collega's (2017) blijkt dat Snapchat de "sextingapp" bij uitstek is waarmee sextingfoto's worden verstuurd.

Ongeveer een kwart van de Vlaamse jongeren tussen 14 en 18 jaar verkiest Snapchat om sexts te versturen. Dit vooral omdat je foto's kan versturen met een tijdslimiet die je zelf kiest: de foto is voor een beperkte tijd zichtbaar en nadien verdwijnen de beelden. Maar zelfs in dat geval bestaat het risico nog altijd dat de ontvanger een screenshot neemt van je foto en deze bewaart en/of doorstuurt (De Ridder, 2018; Van Ouytsel et al., 2017). Bovendien is Snapchat niet volledig anoniem want je gebruikersnaam is nog altijd zichtbaar en zo kan je toch herkend worden.

In 2010 kwam men al tot de conclusie dat sociale media een belangrijke rol spelen daar er via sociale media vaak sexy beelden circuleren van onder andere influencers, popsterren, acteurs en actrices,... (Chalfen, 2010; van Oosten & Vandenbosch, 2017). Nederlands onderzoek in 2017 merkte op dat vooral meisjes hierdoor werden beïnvloed en hoe meer sexy beelden zij op sociale media zagen, hoe meer zij bereid waren om ook een sexy foto van zichzelf te verzenden (van Oosten & Vandenbosch, 2017). Maar dit onderzoek concludeerde toch dat deze invloed eerder beperkt was. Daarentegen wordt pornografie wel gelinkt aan sexting-gedrag. We zien dat jongeren die kijken naar porno gemakkelijker toegeven dat ze een sext hebben verstuurd en tevens moeite hebben om fictie van realiteit te onderscheiden (Morelli et al., 2017; Stanley et al., 2018; Symons et al., 2018; Madigan et al., 2018; Van Ouytsel et al., 2014; 2020;). Seksuele voorlichting speelt hierbij opnieuw een belangrijke rol.

Sexting in ASO, BSO en TSO

In 2012 deed het Instituut voor Mediastudies van de KU Leuven onderzoek naar het internetgebruik van jongeren. Dit onderzoek concludeerde dat vooral BSO-leerlingen een kwetsbare groep zijn gezien cyberpesten vaker voorkomt in BSO dan in ASO of TSO (d'Haenens & Vandoninck, 2012). BSO-leerlingen geven immers meer persoonlijke info vrij op sociale media. Toch is de kans op negatieve ervaringen even groot. Verder kijken jongens (57%) vaker naar seksuele beelden dan meisjes (40%). De meeste jongeren (94%) geven aan dat wanneer ze ongewenst in contact komen met seksueel getinte beelden ze eerder geneigd zijn om deze te wissen.

Slechts de helft van de jongeren zou erover praten met hun ouders (50%) en een minderheid zou hulp zoeken (29%). 92% van de leerlingen geeft aan voorzichtiger te zijn met hun persoonlijke gegevens na een negatieve sexting ervaring. Wanneer leerlingen te maken krijgen met vervelende sextingberichten, geeft de grote meerderheid aan deze te verwijderen (92%), de afzender te blokkeren (90%) en/of te negeren (89%). Als ze problemen ervaren met sexting, zijn jongeren veel meer geneigd om erover te gaan praten met vrienden (70%) dan met ouders (48%). Slechts 20% overweegt online hulp te zoeken. Dit werd nogmaals bevestigd in het onderzoek van De Boeck in 2019. Jongere adolescenten hebben een iets hogere kans om het slachtoffer te worden van sextortion. Vooral jongeren uit BSO hebben twee tot drie keer meer kans om slachtoffer te worden (De Boeck, 2019).

In 2020 vond men dat 9% van de jongeren uit het secundair onderwijs een seksueel getinte foto van zichzelf neemt en deze vervolgens doorstuurt. Vooral jongeren uit de derde graad doen aan sexting (17%). In de tweede graad ligt dit percentage wel lager (7%) en in de eerste graad is dit slechts 2%.

In 68% van de gevallen worden deze foto's gestuurd naar hun lief of iemand waar ze verliefd op waren. 8% heeft al een foto gestuurd naar iemand die ze online hebben leren kennen. 69% van de meisjes versturen een foto in ondergoed, 19% met naakt bovenlijf en 12% helemaal naakt. Wanneer we dit vergelijken met jongens zien we dat 40% in ontbloot bovenlijf poseert en 40% helemaal naakt. De meerderheid (68%) zorgt er wel voor dat ze onherkenbaar zijn (Apestaartjaren, 2020). Veel jongeren kregen al eens een seksueel getinte foto doorgestuurd (38%). Maar liefst 65% herkende toch de persoon op de foto (Apestaartjaren, 2020).

Meer dan de helft van de jongeren uit de derde graad krijgt naaktfoto's doorgestuurd (52%), in de tweede graad is dit 43% en in 1ste graad 13%. Wanneer men aan jongeren vraagt of ze zelf al eens een naaktfoto van iemand anders hebben doorgestuurd, rapporteren leerlingen uit de eerste graad het kleinste percentage (2%), de tweede graad 11% en de derde graad 13%. De overgrote meerderheid (70%) doet niets met deze foto's en een kleine minderheid (10%) brengt het slachtoffer op de hoogte en/of confronteert de verspreider van de beelden (Apestaartjaren, 2020).

Het ontvangen van seksuele berichten neemt toe naarmate jongeren ouder worden (Vissenberg & d'Haenens 2020). In de eerste graad wordt 10% gedwongen een naaktfoto te sturen, in de tweede en derde graad is dit al 24% (Apestaartjaren, 2020). Jongeren met gemiddelde sociaaleconomische status (SES) (29,5%) ontvangen minder seksuele berichten dan jongeren met lage (47,6%) en hoge SES (39%). Jongens geven vaker aan dat ze al eens om een seksueel getinte foto hebben gevraagd. Jongens (39,4%) ontvangen ook meer seksuele berichten dan meisjes (31,8%) (Vissenberg & d'Haenens, 2020). De meeste ontvangers waren jongens maar meisjes vinden het ontvangen van sexting-beelden het meest ongemakkelijk. Deze gevoelens blijven ook langer nazinderen bij meisjes. Ongeveer een vijfde van de jongens ervaart negatieve gevoelens na het ontvangen van sexts, bij meisjes is dat bijna de helft (Vissenberg & d'Haenens, 2020).

Conclusie en onderzoeksvragen

Het onderzoek van d'Haenens en Vandoninck (2012) bracht een aantal bevindingen rond sexting naar voren. In het derde jaar secundair onderwijs krijgt 1 op 3 leerlingen te maken met sexting (d'Haenens en Vandoninck, 2012) en 35% van alle leerlingen kreeg het afgelopen jaar seksueel getinte berichten of beelden toegestuurd. In het vierde jaar stijgt dit zelfs tot 1 op 2 leerlingen. Een andere bevinding was dat jongeren uit BSO (44%) en TSO (42%) duidelijk meer sexting berichten en beelden ontvangen dan leerlingen uit het ASO (29%). De aanbevelingen van d'Haenens en Vandoninck (2012) rond sexting in het onderwijs zijn onder andere het aanbieden van een duidelijke omkadering, het aanleren van strategieën over het omgaan met negatieve ervaringen en hoe ze een incident kunnen rapporteren. Ook de leerlingen bewust maken van de functie van een vertrouwenspersoon is imperatief.

In 2015 publiceerde Temple en collega's hun aanbevelingen voor een beleid rond sexting in scholen, en voor professionals. Walrave en collega's baseerden zich op deze aanbevelingen en stelden in 2018 voor om in scholen en lokale gemeenschappen lessen rond seksuele voorlichting en digitale media op te nemen in het curriculum (Temple et al., 2015; Walrave et al., 2018).

Het risico op verspreiding van seksueel getinte foto's ligt twee tot drie keer hoger bij jongeren uit BSO dan bij jongeren uit andere studierichtingen (De Boeck, A., 2019). Vandaar de vraag naar meer en meer specifieke aandacht voor BSO en TSO in vervolgonderzoek. Ander onderzoek uit 2019 vult deze aanbevelingen verder aan: leerlingen verkiezen om spelenderwijs en/of aan de hand van een groepsgesprek seksualiteit te bespreken (De Frène et al., 2019). Variatie in werkvormen wordt evenzeer geapprecieerd samen met voldoende ruimte voor discussie en vragen.

Leerlingen vinden het ook fijn als lesgevers verder kijken dan louter de inhoud van het leerplan en luisteren naar welke vragen er leven bij leerlingen. Leerlingen vinden het dus belangrijk dat zij inspraak hebben in welke thema's aan bod komen. Negatieve reacties van leerlingen, collega's en directie weerhouden leerkrachten er van om het thema seksualiteit en meer bepaald sexting bespreekbaar te maken in hun lessen. Duidelijke leerlijnen rond de invulling van seksuele voorlichting op school vormt eveneens een meerwaarde (De Frène et al., 2019).

Net zoals seks hebben is sexting nooit 100% veilig en daarom hebben jongeren en jongvolwassenen goede, concrete en correcte handvaten en informatie nodig die ook up-to-date zijn (Patchin & Hinduja, 2020). Patchin en Hinduja stelden in hun onderzoek "It's time to teach safe sexting" ("Het is tijd om veilige sexting aan te leren") opnieuw de vraag naar meer en betere leerlijnen over sexting maar ook rond toestemming ("consent") en weerbaarheid wanneer men onder druk wordt gezet. Deze leerlijnen zijn niet alleen toepasbaar op het thema sexting maar kunnen ook worden ingezet in de bredere zin voor lessen rond relaties en seksualiteit. Alhoewel we reeds veel informatie hebben verzameld over seksualiteit en sexting blijft de vraag hoe we deze nu het beste kunnen concretiseren naar de leerlingen toe?

Geïnspireerd door voorafgaand onderzoek stellen wij de volgende hypothesen op:

1. Leerlingen in BSO spenderen meer tijd op sociale media dan leerlingen uit TSO en ASO. Leerlingen in BSO hebben dus hogere scores dan leerlingen TSO en ASO.
2. Sexting komt vaker voor in BSO dan in TSO. De gemiddelde score op de premeting van leerlingen BSO is hoger dan deze voor leerlingen TSO.

3. Sexting komt vaker voor in BSO en TSO dan in ASO. De gemiddelde score op de premeting van leerlingen BSO en TSO is hoger dan deze bij leerlingen ASO.
4. Sexting komt het minst voor in ASO. De gemiddelde score op de pre- en postmeting voor ASO is lager dan deze voor BSO en TSO.
5. Het geven van workshops zorgt voor een stijging in het bewustzijn rond sexting. De score op de postmeting is dus lager dan deze op de premeting bij leerlingen BSO en TSO die de workshops hebben gevolgd.
6. Leerlingen ASO vormen de controlegroep. Er is geen verschil in gemiddelde score op de pre- en postmeting of het verschil is minder groot voor leerlingen ASO dan leerlingen BSO en TSO die wel de workshop hebben gevolgd.

Onze probleemstelling luidt:

Welke didactische werkvorm is volgens leerlingen uit BSO en TSO de beste aanpak om hen te sensibiliseren over sexting?

Onze onderzoeksvragen zijn bijgevolg:

1. In welke mate leidt de workshop over sexting tot meer bewustwording bij leerlingen in BSO?
2. In welke mate leidt de workshop over sexting tot meer bewustwording bij leerlingen in TSO?
3. Welke werkvorm (A of B) is volgens leerlingen uit TSO de beste werkvorm om dit onderwerp bespreekbaar te maken?
4. Welke werkvorm (A of B) is volgens leerlingen uit BSO de beste werkvorm om dit onderwerp bespreekbaar te maken?
5. Welke werkvorm (A of B) is volgens leerlingen uit ASO de beste werkvorm om dit onderwerp bespreekbaar te maken?

Methode

Steekproef

De steekproef bestaat uit leerlingen van het derde jaar algemeen, beroeps- en technisch secundair onderwijs. Er deden 33 leerlingen uit BSO, 85 leerlingen uit TSO en 74 leerlingen uit ASO mee aan het onderzoek (samen 192 leerlingen) verdeeld over 37 jongens, 151 meisjes en 4 non-binaire leerlingen. 115 leerlingen zijn 14 jaar, 69 leerlingen 15 jaar en 8 leerlingen 16 jaar. Deze leerlingen zijn ingeschreven op het domein Welzijn en Maatschappij van het Oscar Romerocollege te Dendermonde en komen uit de richtingen Voeding-Verzorging, Sociaal-Technische Wetenschappen en Humane Wetenschappen. In overleg met de zorgcoördinatoren en leerlingbegeleiding werden deze klassen geselecteerd gezien de leerkrachten van deze klassen hadden aangegeven dat er nood was aan seksuele voorlichting rond sexting. Het gebruik van sociale media komt eveneens voor in het leerplan van de tweede graad.

Opzet

Aan de hand van vragenlijstonderzoek gaan we na of de workshops rond sexting een invloed hebben op de attitudes rond sexting van leerlingen uit het derde jaar secundair onderwijs. We hopen aldus meer bewustzijn te creëren rond het thema sexting. Verder vragen we de leerlingen tijdens de postmeting welke werkvorm van de workshops ze de beste vonden. Op deze manier willen we de ideale aanpak vinden om leerlingen blijvend te sensibiliseren rond sexting. De workshops worden gegeven aan leerlingen BSO en TSO. Leerlingen uit ASO zijn de controlegroep en krijgen geen workshop. Na de postmeting bij ASO, BSO en TSO hebben de leerlingen ASO op eigen vraag en wegens de grote interesse toch nog de workshops gekregen. Hun scores worden daarom eveneens verwerkt in deze studie.

Materiaal

Eerst wordt aan de leerlingen gevraagd om een aantal demografische vragen te beantwoorden: geslacht, leeftijd en onderwijsvorm (ASO, BSO of TSO). Verder bevragen we hoe lang ze al een smartphone hebben, of ze informatie delen op sociale media en wat hun attitudes zijn rond sociale media. Een laatste luik dat wordt bevraagd is of ze al eens in aanraking zijn gekomen met sexting en wat hun ervaringen hiermee zijn.

De pre- en postmeting kan gevonden worden onder “Schalen en items”, de volledige vragenlijsten onder Bijlagen. Deze vragenlijsten zijn gebaseerd op de vragenlijsten van het onderzoek “Jongeren Online!” (Symons et al., 2017).

De leerlingen namen deel aan een premeting, een workshop bestaande uit twee werkvormen en een postmeting. De premeting is een vragenlijst van 44 vragen en nam ongeveer 10 tot 15 minuten in beslag. Deze vragenlijst werd afgenomen op papier en nadien verzameld in een verzegelde enveloppe. De workshop duurde ongeveer drie tot vier uren afhankelijk van de input van de leerlingen.

De leerlingen werden nadien bij de postmeting gevraagd om 40 vragen in te vullen wat opnieuw ongeveer 10 tot 15 minuten tijd in beslag nam. Deze vragenlijst werd afgenomen op papier en nadien eveneens verzameld in een verzegelde enveloppe.

Schalen en items

Premeting

Schaal 1: Gebruik sociale media (Facebook, Instagram,...)

Items 13 tot en met 20 van de vragenlijst meten het gebruik en de attitude tegenover sociale media. De vragen 13 t.e.m. 15 informeerden naar het dagelijks gebruik van sociale media zowel op werkdagen als in het weekend. De mogelijke antwoorden gingen van ‘nooit’ of ‘ik ga niet online’ tot ‘meer dan 7 keer per dag’ en ‘meer dan 5 uur per dag’. In vragen 16 en 17 werd gevraagd of leerlingen al dan niet hun gevoelens of wat ze hebben meegemaakt delen op sociale media en zo ja, met welke frequentie ze dit doen gaande van ‘neen, doe ik niet’ tot ‘meermaals per dag’. Vraag 18 gaat na hoe de leerlingen zich voelen bij of wat ze zelf denken over het delen van informatie op sociale media: goed versus slecht, goed of slecht idee, schadelijk of niet schadelijk,...

Vraag 19 sluit hierbij aan en peilt naar wat de leerlingen denken over hoe hun omgeving, meer bepaald vriend(inn)en, ouders en leerkrachten staan tegenover het delen van persoonlijke info op sociale media. Antwoordmogelijkheden gaan van ‘helemaal oneens’ tot ‘helemaal eens’. Een overzicht van de gemiddelde scores en standaarddeviaties is opgenomen in tabel 1.

Tabel 1. Gebruik sociale meting

	BSO N = 33		TSO N = 85		Controlegroep ASO N = 74	
	Mean	SD	Mean	SD	Mean	SD
Item 13: Hoe vaak surf je naar sociale media?	7.09	1.51	7.26	1.32	7.74	7.46
Item 14/15: Hoeveel tijd op sociale media? (weekdag/weekend)	4.24/4.41	1.00/1.13	4.17/4.56	0.95/.88	3.76/4.15	1.12/1.26
Item 16: Informatie delen	2.27	1.61	1.74	1.30	1.51	1.21
Item 17: Informatie delen laatste 2 maanden	1.76	1.32	1.17	1.37	0.85	1.20
Item 18a: Delen informatie goed/slecht	3.23	0.85	3.05	1.03	3.01	0.99
Item 18b: Delen informatie nadelig/voordelig	2.81	0.78	2.83	0.94	2.81	0.86
Item 18c: Delen informatie schadelijk/niet	3.13	1.07	2.83	0.99	3.00	1.03
Item 18d: Delen informatie slecht/goed idee	3.00	0.95	2.86	0.99	3.00	0.94
Item 19a/b: Vriendinnen geen probleem/keuren het goed	4.33/4.48	1.29/1.034	4.50/4.56	1.317/1.180	4.72/4.67	1.30/1.36
Item 19c/d: Ouders geen problemen/keuren het goed	3.81/3.85	1.36/1.15	3.55/3.56	1.50/1.47	3.77/3.70	1.49/1.48
Item 19 e/f: Leerkrachten geen problemen/keuren het goed	4.09/4.03	1.058/1.13	3.83/3.49	1.50/1.48	3.90/3.60	1.47/1.38

Tenslotte wordt met de items van vraag 20 nagegaan hoe bezorgd de leerlingen zijn over het eventueel al dan niet gewild verkeerd gebruik van deze informatie door anderen met mogelijke antwoorden van ‘helemaal niet bezorgd’ tot ‘heel erg bezorgd’. Alle antwoorden worden gemeten volgens een Likert-schaal. De antwoorden “nooit”, “nee” en “ik ga niet online” krijgen als score 0. Op de andere items begint de schaal met score 1. Een overzicht van de gemiddelde scores en standaarddeviaties is terug te vinden in tabel 2.

Tabel 2. Bezorgd over informatie op sociale media

	BSO		TSO		Controlegroep ASO	
	N = 33		N = 85		N = 74	
	Mean	SD	Mean	SD	Mean	SD
Item 20a: Gebruikt worden op manier die je niet verwacht	3.76	1.15	3.50	1.39	3.26	1.09
Item 20b: Voortdurend bekeken worden	3.73	1.23	3.54	1.37	3.20	1.19
Item 20c: Gebruikt worden door iemand anders	3.73	1.59	3.95	1.40	3.29	1.31
Item 20d: Voor iemand zichtbaar	3.55	1.33	3.49	1.61	2.89	1.38
Item 20e: Verkeerd geïnterpreteerd	3.61	1.12	3.33	1.34	3.37	1.25
Item 20f: Beschikbaar worden voor iemand waarvan je niet wilt dat die het ziet	3.64	1.52	3.51	1.40	3.08	1.31
Totale gemiddelde score	3.67	1.32	3.55	1.42	3.18	1.26

Schaal 2: Rekening houden met gevoelens

Empathisch gedrag tegenover anderen wordt gemeten aan de hand van onder andere de vragen 'Ik help iemand die zich heeft bezeerd of zich ziek voelt' of 'Ik ben aardig tegenover anderen'. De antwoordmogelijkheden gaan van 'helemaal eens' tot 'helemaal oneens'. Alle antwoorden worden gemeten volgens een Likert-schaal van score 1 tot 6. Een overzicht staat in tabel 3.

Tabel 3. Rekening houden met gevoelens

	BSO		TSO		Controlegroep ASO	
	N = 33		N = 85		N = 74	
	Mean	SD	Mean	SD	Mean	SD
Item 21a: Rekening houden met gevoelens	5.12	1.17	5.13	0.97	4.76	1.33
Item 21b: Deel gemakkelijk met anderen	3.61	1.44	3.95	1.50	3.73	1.50
Item 21c: Iemand helpen	5.06	1.03	5.03	1.18	4.84	1.12
Item 21d: Aardig tegen anderen	5.00	1.00	4.87	1.11	4.70	1.14

Schaal 3: Sexting

In deze vragen komen de eigen ervaringen met sexting van de leerlingen tijdens het huidige schooljaar aan bod. Meer bepaald wordt gevraagd of er situaties geweest zijn waarbij ze onder druk werden gezet of zelf druk hebben uitgeoefend; of ze/er al dan niet onder druk op deze vragen zijn/werd ingegaan; of de ontvangen foto's ook verder werden verspreid of niet. Antwoordmogelijkheden zijn 'nooit' tot 'heel vaak'. Alle antwoorden worden gemeten volgens een Likert-schaal van score 0 tot 4. Tabel 4 bevat een overzicht van de gemiddelde scores, standaarddeviaties en de percentages van leerlingen die dit gedrag ooit/nooit hebben gesteld. Er hebben 7 leerlingen uit TSO en 8 leerlingen uit ASO deze vragen niet ingevuld.

Tabel 4. Sexting

	BSO N = 33		TSO N = 85		Controlegroep ASO N = 74	
	Mean (SD)	Ooit /nooit gedaan	Mean (SD)	Ooit /nooit gedaan	Mean (SD)	Ooit /nooit gedaan
Item 22a: iemand zette me onder druk, ik heb geen foto gestuurd.	1.59 (1.64)	56.2/43.8%	1.28 (1.50)	50.0/50.0%	1.29 (1.64)	45.6/54.4%
Item 22b: iemand zette me onder druk, ik heb een foto gestuurd	0.36 (0.60)	30.3/69.7%	0.27 (0.66)	17.9/82.1%	0.17 (0.54)	9.1/90.9%
Item 22c: iemand verspreidde mijn naaktfoto	0.33 (.85)	15.2/84.8%	0.29 (0.93)	12.8/87.2%	0.11 (0.47)	6.1/93.9%
Item 22d: Ik zette iemand onder druk	0.12 (0.42)	9.1/90.9%	0.03 (0.16)	2.6/97.4%	0.03 (0.17)	3.0/97.0%
Item 22e: Ik verspreidde een foto van iemand anders	0.27 (0.84)	12.1/87.9%	0.06 (0.37)	3.8/96.2%	0.29 (0.78)	15.2/84.8%
Item 23a: Ik heb een naaktfoto gestuurd	0.39 (0.24)	21.2/78.8%	0.37 (0.96)	17.9/82.1%	0.23 (0.58)	15.2/84.8%
Item 23b: Ik heb aan iemand gevraagd een naaktfoto te sturen	1.00 (0.79)	12.1/87.9%	0.10 (0.50)	6.4/93.6%	0.14(0.46)	9.1/90.9%

Postmeting

Schaal 1: Gebruik sociale media

In deze vragenreeks afgestemd op vraag 18 uit de premeting (zie hoger) wordt vooral bevraagd of de houding van de leerlingen ten opzichte van het gebruik van sociale media, het delen van persoonlijke informatie en de daaruit voortvloeiende mogelijke risico's, veranderd is na de workshops. Een voorbeeld: is het delen van persoonlijke informatie op sociale media 'goed' of 'slecht', 'voordelig' of 'nadelig'? Alle antwoorden worden gemeten volgens een Likert-schaal van score 1 tot 5. Tabel 5 bevat een overzicht van de gemiddelde scores en standaarddeviaties.

Tabel 5. Gebruik sociale media postmeting

	BSO		TSO		Controlegroep ASO	
	N = 33		N = 85		N = 74	
	Mean	SD	Mean	SD	Mean	SD
Item 13: Informatie delen laatste 2 maanden	1.71	1.51	1.21	1.47	0.91	1.15
Item 14a: Delen goed/slecht	2.90	1.08	2.92	0.88	3.07	0.88
Item 14b: Delen nadelig/voordelig	2.87	0.94	2.65	0.90	2.84	0.83
Item 14c: Delen schadelijk/niet	2.94	1.00	2.86	0.81	3.00	0.87
Item 14d: Delen slecht/goed idee	2.80	1.10	2.81	0.79	2.82	0.80

Schaal 2: Workshops

Via deze vragen evalueren de leerlingen beide workshops op het vlak van inhoud en moeilijkheidsgraad met antwoordmogelijkheden van 'heel slecht' tot 'heel goed' en van 'heel moeilijk' tot 'heel makkelijk'. Tenslotte krijgt iedere workshop een score tussen 1 en 5. Een overzicht van de gemiddelde scores en standaarddeviaties is opgenomen in tabel 6.

Tabel 6. Scores op de workshop

	BSO		TSO		ASO	
	M	SD	M	SD	M	SD
Item 15: Score workshops	3.87	1.02	3.84	0.81	4.06	0.74
Item 16 Moeilijk/makkelijk	3.90	0.98	4.15	0.74	4.12	0.75
Item 17: Werkvorm A	3.65	0.66	3.79	0.72	4.10	0.76
Item 18: Werkvorm B	3.90	0.83	3.54	0.90	3.88	0.69

Schaal 3: Attitudeverandering sexting na workshops

Via deze vragen wordt gevraagd of de leerlingen na de workshops anders zijn gaan denken over het gebruik van sociale media en/of sociale media anders zijn gaan gebruiken. Alle antwoorden worden gemeten volgens een Likert-schaal van score 1 tot 6. Een overzicht van de gemiddelde scores en standaarddeviaties staat in tabel 7.

Tabel 7. Anders gedragen na de workshops

	BSO		TSO		Controlegroep ASO	
	N = 33		N = 85		N = 74	
	Mean	SD	Mean	SD	Mean	SD
Item 19: Anders denken over sociale media	3.23	1.45	3.28	1.36	3.01	1.24
Item 20: Anders gedragen op sociale media	2.90	1.35	2.44	1.23	2.70	1.10

De volgende reeks vragen gaat over hoe leeftijdsgenoten uit de omgeving van de leerlingen zich zouden gedragen binnen een relatie en hoe waarschijnlijk het is dat bepaalde situaties zich zouden voordoen. Voorbeelden van deze vragen zijn: ‘zal de jongen aan het meisje vragen om seksueel getinte foto’s door te sturen?’; ‘zal de jongen het meisje onder druk zetten om seksueel getinte foto’s te sturen?’ en ‘zal de jongen seksueel getinte foto’s van zijn lief doorsturen of tonen aan anderen?’ Zelfde situaties worden ook bevraagd wanneer het meisje ‘vragende partij’ zou zijn. Een overzicht van de gemiddelde scores en standaarddeviaties staat in tabel 8.

Tabel 8. Hoe waarschijnlijk is het dat...

	BSO		TSO		Controlegroep ASO	
	N = 33		N = 85		N = 74	
	Mean	SD	Mean	SD	Mean	SD
Item 21a: Jongen aan meisje naaktfoto vragen	3.29	1.13	3.64	1.04	3.73	0.95
Item 21b: Jongen het meisje onder druk zetten	3.45	1.03	3.23	1.02	2.91	1.01
Item 21c: Jongen zelf naaktfoto nemen van lief	2.53	1.24	2.42	1.01	2.30	0.97
Item 21d: Jongen eigen naaktfoto doorsturen	3.23	1.12	3.59	1.01	3.07	0.97
Item 21e: Jongen naaktfoto aan anderen tonen	3.00	1.42	3.21	1.12	2.61	1.11
Item 21f: Meisje aan jongen naaktfoto vragen	2.50	0.99	2.49	1.01	2.34	0.85
Item 21g: Meisje de jongen onder druk zetten	2.58	1.15	2.00	0.92	1.94	0.82
Item 21h: Meisje naaktfoto van lief nemen	2.25	1.02	2.04	0.96	2.01	0.88
Item 21i: Meisje naaktfoto naar lief sturen	2.75	1.14	3.19	0.94	3.03	0.98
Item 21j: Meisje naaktfoto aan anderen tonen	2.63	1.31	2.48	1.07	2.27	1.02

Deze vragen worden herhaald maar nu toegepast op de eigen situatie van de persoon en hoe deze zich zou opstellen binnen een relatie. Alle antwoorden op deze vragen worden gemeten volgens een Likert-schaal van score 1 tot 5. Een overzicht van de gemiddelde scores en standaarddeviaties staat in tabel 9.

Tabel 9. Attitudes tegenover sexting

	BSO		TSO		Controlegroep	
	N = 33		N = 85		ASO N = 74	
	Mean	SD	Mean	SD	Mean	SD
Item 22a: Zelf vragen voor naaktfoto	2.06	1.21	2.32	1.21	2.25	1.28
Item 22b: Onder druk zetten	2.29	1.13	1.89	1.07	1.55	0.80
Item 22c: Zelf naaktfoto's naar lief sturen	2.27	1.31	1.77	1.14	1.67	1.01
Item 22d: Lief naaktfoto's van jou nemen	2.03	1.30	1.51	0.84	1.46	0.86
Item 22e: Aan lief een naaktfoto vragen	2.06	1.41	1.49	0.84	1.55	0.88
Item 22f: Je lief onder druk zetten	1.71	1.16	1.25	0.77	1.15	0.59
Item 22g: Zelf naaktfoto's van je lief nemen	1.90	1.33	1.23	0.69	1.22	0.69

Procedure

Eerst werden er in de deelnemende klassen informatiebrieven en informed consent formulieren (zie bijlagen) verdeeld voor zowel de ouders als de leerlingen. Hierbij werd aan de leerlingen ook de opzet van het onderzoek uitgelegd en kregen leerlingen de kans om vragen te stellen. Op de informatiebrieven werden tevens de contactgegevens van de onderzoeker vermeld voor bijkomende vragen.

Na het verzamelen van alle informed consent formulieren werd aan de deelnemende leerlingen gevraagd een premeting in te vullen. Deze ging door in de klas en in ASO, BSO en TSO. Op een later tijdstip gingen de workshops door voor BSO en TSO. De klassen ASO zijn de controlegroep. De postmeting ging één tot twee weken na de workshop door.

Na afloop van het onderzoek kregen de leerlingen uit de ASO controlegroep die de informed consent formulieren hebben ingevuld alsnog de workshops. Dit gebeurde op expliciete vraag van de school en de leerlingen zelf.

De workshops verliepen in vier stappen:

Stap 1: Opwarmer “Om het eerst”

De leerlingen werden gevraagd om hun smartphone bij de hand te houden. Er werden een aantal algemene vragen gesteld rond sociale media en sexting die ze vervolgens konden opzoeken. Diegene die het snelst het juiste antwoord kon geven, kreeg een streepje naast zijn of haar naam. De leerling(en) met de meeste streepjes mocht een kleur uitkiezen die de kleur van zijn of haar groepje voor werkvorm B zou worden.

De leerlingen werden geïnformeerd dat deze vragen op een later moment tijdens de workshop nog eens aan bod zouden komen. Deze vragen zijn o.a.:

- Hoeveel uur gebruik je je smartphone (schermtijd)? Wat is je meest gebruikte app?
- Welke app is het populairst op dit moment?
- Zoek eens op hoeveel tijd jongeren gemiddeld op sociale media spenderen?
- Kan er iemand mij uitleggen wat sexting is? Via welke app doen jongeren het meeste aan sexting? Is er een “veilige app” voor aan sexting te doen?
- Hoe vaak komt sexting voor? Wie doet er meer aan sexting: jongens of meisjes?
- Is sexting strafbaar?

Stap 2: Werkvorm A “Stellingenspel”

Er wordt eerst een korte introductie gegeven. Nadien worden er verschillende situaties aan de leerlingen voorgesteld en wordt hen gevraagd om naar links of rechts te gaan wanneer ze akkoord of niet akkoord zijn. De leerlingen worden tevens gevraagd om zelf namen te kiezen voor iedere situatieschets om zo hun betrokkenheid bij de workshops te stimuleren.

Voorbeeld: Jeroen krijgt een sexy foto van Sofie. Jeroen stuurt deze door naar zijn vrienden. Als je denkt dat Jeroen in de fout gaat, ga je links staan. Als je denkt dat Sofie fout was, ga je rechts staan.

Stap 3: Werkvorm B “Zelf aan de slag”

De leerlingen hebben eerst de casussen in groepjes besproken en de bijhorende vragen opgelost. Er volgt nu een klassikale bespreking van alle situatieschetsen. De leerlingen krijgen nadien de kans om zelf aan de slag te gaan en een situatie uit te schrijven die ze nadien voorstellen aan hun medeleerlingen.

Stap 4: Ruimte voor vragen.

Resultaten

Resultaten premeting

In tabel 10 zien we een overzicht van de descriptieve gegevens van de deelnemers. In totaal deden er 33 leerlingen BSO, 85 leerlingen TSO en 74 leerlingen ASO mee aan de workshops. De gemiddelde leeftijd van leerlingen BSO en TSO is 15 jaar en voor leerlingen ASO 14 jaar. Alle leerlingen hebben gemiddeld vier jaar en drie maanden een smartphone.

Tabel 10. Descriptieve gegevens premeting

	BSO N=33	TSO N=85	ASO N=74
Aantal meisjes/jongens/non-binair	n = 28/6/0	n = 72/11/2	n = 50/15/2
Aantal deelnemers premeting/postmeting	n = 33/32	n = 78/81	n = 67/67
Gemiddelde leeftijd deelnemers	M = 15 jaar	M = 15 jaar	M= 14 jaar
Smartphonebezit	4 jaar, 3 maanden	4 jaar, 3 maanden	4 jaar, 3 maanden
Geen Belgische nationaliteit	n = 1	n = 2	n = 1
Moeder niet in België geboren	n = 3	n = 10	n = 13
Kennis Nederlands: redelijk/goed/zeer goed	n = 2/15/26	n = 2/10/66	n = 0/16/51

Er zijn slechts twee leerlingen die geen profiel hebben op sociale media (zie tabel 11). Leerlingen ASO surfen het meeste naar sociale media. Alle leerlingen delen soms informatie terwijl leerlingen BSO het meeste informatie delen. Leerlingen BSO spenderen het meeste aantal uren op sociale media, gevolgd door leerlingen TSO en leerlingen ASO.

Tabel 11. Gebruik sociale media

	BSO N=33	TSO N=85	ASO N=74
Geen profiel op sociale media	n = 0	n = 1	n = 1
Surfen naar sociale media	6 tot 7 keer/dag	6 tot 7 keer/dag	Meer dan 7 keer/dag
Info delen op sociale media	Soms	Soms	Soms
Info delen laatste 2 maanden	Paar keer/maand	1 keer/maand	1 keer/maand
Gemiddeld aantal uren (weekdag)	Meer dan 4 uur	2 tot 4 uur	2 tot 4 uur
Gemiddeld aantal uren (weekend)	Meer dan 4 uur	Meer dan 4 uur	2 tot 4 uur

Leerlingen uit zowel ASO, BSO als TSO staan neutraal tegenover sociale media (BSO: M= 3.05; TSO: M = 2.89; ASO: M = 3.00), hun vrienden keuren het goed en hebben er geen probleem mee (BSO: M = 4.41; TSO: M = 4.53; ASO: M = 4.70). Op de vragen of leerkrachten (BSO: M = 4, 06; TSO: M = 3, 66; ASO: 3,75) en ouders (BSO: M = 3,83; TSO: M = 3, 56; ASO: M = 3, 74) er problemen mee zouden hebben en/of het zouden goedkeuren, duiden de leerlingen vooral “eerder eens” aan. Voor leerlingen BSO zijn de scores het hoogst, voor leerlingen TSO het laagst.

We zien een verschil tussen de onderwijsvormen in de gemiddelde scores op de vraag “Iemand zette me onder druk of drong erg aan om een seksueel getinte foto (naakt of halfnaakt) van mezelf te sturen. Ik heb dit toen niet gedaan.”. Bij iedere onderwijsvorm krijgt ongeveer de helft van de leerlingen hier mee te maken: 57.6% in BSO, 50.0% in TSO en 45.6% in ASO. De gemiddelde score op de vraag is het hoogst voor BSO (M = 1.59, SD = 1.64). De resultaten voor TSO en ASO zijn gelijkaardig (TSO: M = 1.28, SD = 1.50; ASO: M = 1.29, SD = 1.64). Voor een visuele voorstelling van de antwoorden verwijs ik naar figuren 1, 2 en 3 in het deel “Figuren”. Op de vraag “Iemand verspreidde een seksueel getinte foto van mezelf of toonde deze aan anderen” zijn de scores bij BSO het hoogst (15.2%), een klein verschil met TSO (12.8%) en ASO heeft de laagste score (6.1%).

Resultaten postmeting

In tabel 12 geven we de descriptieve gegevens weer van de deelnemers van de postmeting. Er nemen meer leerlingen uit TSO deel aan de postmeting dan aan de premeting. Het aantal deelnemers uit ASO blijft stabiel ($n = 67$). Hierdoor zijn de descriptieve gegevens ietwat anders in vergelijking met de gegevens uit de premeting.

Tabel 12. Descriptieve gegevens postmeting.

	BSO	TSO	ASO
	N = 33	N = 85	N = 74
Aantal meisjes/jongens/non-binair	$n = 27/6/0$	$n = 69/10/2$	$n = 50/16/1$
Geen Belgische nationaliteit	$n = 1$	$n = 4$	$n = 1$
Moeder niet in België geboren	$n = 3$	$n = 12$	$n = 13$
Kennis Nederlands slecht/redelijk/goed/zeer goed	$n = 0/2/5/26$	$n = 1/3/19/58$	$n = 0/15/52/1$
Geen profiel op sociale media	$n = 0$	$n = 1$	$n = 1$
Totaal aantal deelnemers postmeting	$n = 32$	$n = 81$	$n = 67$

Aan de leerlingen werd gevraagd of ze de workshops moeilijk of makkelijk vonden en ook om een algemene score op 5 punten te geven aan de workshops. Verder gaven de leerlingen ook een score op 5 punten voor werkvorm A en werkvorm B. We zien dat leerlingen BSO een lichte voorkeur hebben voor werkvorm B ($M = 3.90$, $SD = 0.83$). Leerlingen TSO en ASO hebben dan weer een voorkeur voor werkvorm A (TSO: $M = 4.15$; ASO: $M = 4.12$). Leerlingen TSO en ASO vonden de workshops gemakkelijker dan leerlingen BSO. Leerlingen ASO geven de workshops de hoogste score, gevolgd door leerlingen BSO en TSO. Het verschil in gemiddelde score op de workshops voor TSO en BSO is echter klein.

De leerlingen BSO zijn vooral bezorgd dat de informatie die ze op sociale media posten op een verkeerde manier zou gebruikt kunnen worden ($M = 3.76$, $SD = 1.15$). Leerlingen TSO zijn dan weer meer bezorgd dat hun informatie gebruikt kan worden door iemand anders ($M = 3.95$, $SD = 1.40$). Leerlingen ASO zijn vooral bezorgd dat hun informatie verkeerd kan geïnterpreteerd worden ($M = 3.37$, $SD = 1.25$) maar zijn van de 3 groepen het minst bezorgd over wat er met hun informatie kan gedaan worden.

Alle leerlingen houden rekening met de gevoelens van anderen (BSO: $M = 5.12$; TSO: $M = 5.13$; ASO: $M = 4.76$), zijn aardig tegen andere personen (BSO: $M = 5.00$; TSO: $M = 4.87$; ASO: $M = 4.70$) en helpen anderen (BSO: $M = 5.06$; TSO: $M = 5.03$; ASO: $M = 4.84$). Het delen van informatie met anderen scoort minder hoog bij iedere onderwijsvorm (BSO: $M = 3.61$; TSO: $M = 3.95$; ASO: $M = 3.73$).

Op de vragen of leerlingen het waarschijnlijk vinden dat jongens/meisjes naaktfoto's vragen, versturen en/of doorsturen antwoorden leerlingen dat ze het onwaarschijnlijk vinden dat meisjes dit zullen doen. De leerlingen achten het minder waarschijnlijk dat jongens en meisjes zelf seksueel getinte foto's van hun lief zullen nemen en hun lief onder druk zullen zetten om seksueel getinte foto's te sturen.

De leerlingen vinden het wel eerder onwaarschijnlijk dat ze zelf seksueel getinte foto's zouden vragen, verzenden en/of doorsturen. De scores van leerlingen BSO zijn het hoogst op deze vragen ($M = 2.05$), gevolgd door leerlingen TSO ($M = 1.64$) en ASO ($M = 1.55$). Op de vraag "Hoe waarschijnlijk is het dat jij je lief zou vragen om seksueel getinte foto's van jezelf door te sturen" antwoorden toch 13 leerlingen ASO dat dit (heel) waarschijnlijk is (18%) (zie figuur 4 onder "Figuren").

Within-subjects conditie

De premeting bestaat uit vragen die peilen naar het sociale media gebruik van de leerlingen, empathisch gedrag en hun ervaringen met sexting. De postmeting bestaat uit 3 delen: gebruik van sociale media, de ervaringen van de workshops en attitudeverandering over sexting. De gemiddelde scores op de pre- en postmeting werden berekend en op basis van deze scores werd een afhankelijke T-test uitgevoerd. De gemiddelde score op de premeting is het hoogst voor leerlingen uit BSO ($M = 3.14$, $SD = 0.33$), gevolgd door leerlingen TSO ($M = 3.02$, $SD = 0.47$) en leerlingen ASO ($M = 2.93$, $SD = 0.52$). De scores op de postmeting volgen dezelfde trend: leerlingen BSO ($M = 2.58$, $SD = 0.62$), TSO ($M = 2.41$, $SD = 0.37$) en ASO ($M = 2.66$, $SD = 0.43$).

Tabel 13. Resultaten afhankelijke t-test

	Within-subjects		
	Premeting	Postmeting	T-test
	M/SD	M/SD	
BSO (N = 33)			
Pre: Gebruik sociale media, sexting-ervaringen / Post: Ervaringen workshops, attitudeverandering	3.14/0.33	2.58/0.62	t(31) = 4.69, p < 0.001
TSO (N = 85)			
Pre: Gebruik sociale media, sexting-ervaringen / Post: Ervaringen workshops, attitudeverandering	3.02/0.47	2.41/0.37	t(73) = 9.61, p < 0.001
ASO (N = 74)			
Pre: Gebruik sociale media, sexting-ervaringen / Post: Ervaringen workshops, attitudeverandering	2.93/0.52	2.66/0.43	t(59) = 4.08 p < 0.001

De resultaten voor BSO, TSO en ASO zijn significant ($p < 0.001$). Het effect van de workshops wordt gemeten aan de hand van Cohen's d: er is een groot effect voor BSO ($d = 0.83$), een zeer groot effect voor leerlingen TSO ($d = 1.12$) en een gemiddeld effect voor leerlingen ASO ($d = 0.53$).

Between-subjects conditie

Er werd vervolgens een MANOVA-analyse uitgevoerd met als afhankelijke variabelen de gemiddelde scores op de pre- en postmeting van ASO, BSO en TSO. Onderwijsvorm (ASO, BSO, TSO) is de onafhankelijke variabele en er werd tevens gecontroleerd voor geslacht en leeftijd. De resultaten van de MANOVA zijn gebaseerd op de scores van 32 leerlingen BSO, 74 leerlingen TSO en 60 leerlingen ASO. 101 leerlingen waren 14 jaar, 59 leerlingen 15 jaar en 6 leerlingen 16 jaar.

Wanneer we enkel onderwijsvorm als afhankelijke variabele nemen, kunnen we op basis van Pillai's Trace concluderen dat de verschillen tussen onderwijsvormen significant zijn ($V = 0.07$, $F(4, 296) = 2.49$, $p = 0.04$). Wanneer we echter als afhankelijke variabelen onderwijsvorm, geslacht en leeftijd ingeven, zijn de verschillen niet langer significant ($V = 0.02$, $F(6, 296) = 0.49$, $p = 0.82$). De nulhypothese werd bevestigd.

Bij de Fisher's Least Significant Difference (LSD) Post Hoc Test zien we dat er een significant verschil is tussen de gemiddeldes op de premeting van BSO en ASO (Mean Difference = 0.21, SD = 0.10, $p = 0.04$, CI [0.01, 0.41]). Het verschil in gemiddeldes op de postmeting tussen TSO en ASO (Mean Difference = 0.24, SD = 0.08, $p = 0.003$, CI [0.08 0.40]) is eveneens significant.

Discussie en conclusie

In dit onderzoek hebben we een workshop gegeven aan leerlingen BSO en TSO. Leerlingen uit ASO zijn de controlegroep maar kregen na afronding van de vragenlijsten ook de workshop. Hun scores op de workshop en de werkvormen zijn eveneens verwerkt in dit onderzoek.

Leerlingen BSO en TSO surfen gemiddeld zes tot zeven keer per dag naar sociale media, leerlingen uit ASO meer dan zeven keer. Volgens Apestaartjaren (2020) hebben jongeren uit ASO dan ook meer interesse in het nieuws. Alle leerlingen gebruiken hun smartphone gemiddeld één tot vier uur per dag en in het weekend meer dan vier uur per dag. Deze resultaten bevestigen opnieuw de resultaten uit het onderzoek van Apestaartjaren in 2020. Alle leerlingen delen soms persoonlijke informatie over zichzelf op sociale media. Leerlingen uit BSO geven aan dat ze een paar keer per maand persoonlijke informatie delen op sociale media. Leerlingen TSO en ASO doen dit slechts één keer per maand. Vroeger onderzoek concludeerde eveneens dat leerlingen BSO het meest informatie delen (d'Haenens & Vandoninck, 2012; De Boeck, 2019; Heirman et al., 2017; Apestaartjaren, 2020).

In dit onderzoek vergeleken we tevens de scores op de pre- en postmeting van leerlingen ASO, BSO en TSO (within-subjects) alsook het verschil in scores tussen de onderwijsvormen (between-subjects). We merken een significant effect van de workshop op bij leerlingen BSO en TSO. Het effect van de workshop is groot voor leerlingen BSO en zeer groot voor leerlingen TSO. Hieruit mogen we concluderen dat de workshops effectief zijn en leerlingen meer bewust maken over de implicaties en gevaren van sexting. We zien bij de leerlingen ASO van de controlegroep eveneens een daling op de postmeting en er is sprake van een gemiddeld effect. De daling en het effect zijn echter minder sterk dan deze bij leerlingen BSO en TSO. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat veel leerlingen met elkaar in contact komen bijvoorbeeld op de speelplaats, de leerlingen elkaar kennen of ze hebben een broer/zus en/of vriend/vriendin in een andere klas.

Tijdens het onderzoek hebben we ook opgemerkt dat leerlingen soms bij aanvang van de workshop al een idee hadden van wat ze konden verwachten. Het is dus best mogelijk dat leerlingen uit de verschillende onderwijsvormen reeds vooraf met elkaar gesproken hebben over de workshops met een indirecte kennisoverdracht als gevolg. Een andere mogelijkheid is dat leerlingen ASO zich over het algemeen meer bewust zijn van de gevaren van sexting en dus minder in contact komen met sexting dan leerlingen BSO en TSO. Hierdoor vertonen zij dan ook lagere scores op de postmeting. We komen hier later op terug.

Een opvallende bevinding is dat er voor alle onderwijsvormen toch een vrij groot percentage leerlingen aangeeft dat ze al eens onder druk werden gezet om een naaktfoto te sturen: 45.6% in ASO, 50.0% in TSO en 56.2% in BSO. Leerlingen die toen wel een naaktfoto hebben verstuurd komen vooral uit BSO (30.3%). Leerlingen TSO (17.9%) en ASO (9.1%) gingen hier minder op in. Leerlingen uit BSO en TSO vinden het ook meer waarschijnlijk dat jongeren van hun leeftijd met sexting bezig zijn dan leerlingen uit ASO. Leerlingen BSO (15.2%) geven aan dat hun foto's het meest werden verspreid in vergelijking TSO (12.8%) en ASO (6.1%). Leerlingen ASO verspreiden wel het meeste foto's van anderen (15.2%). In BSO was dit iets minder (12.1%) en in TSO aanzienlijk minder (3.8%). 9.1% van de leerlingen BSO, 3.0% van de leerlingen ASO en 2.6% van de leerlingen TSO hebben al eens iemand onder druk gezet.

Leerlingen BSO hebben het meest om een naaktfoto gevraagd (12.1%) gevolgd door ASO (9.1%) en leerlingen TSO met slechts 6.4%. Leerlingen BSO (21.2%) sturen het meest een naaktfoto van zichzelf. Leerlingen TSO (17.9%) en ASO (15.2%) zijn iets voorzichtiger. In TSO hebben echter zeven leerlingen en in ASO acht leerlingen deze vragen niet ingevuld. Leerlingen uit alle onderwijsvormen vinden het ook meer waarschijnlijk dat jongens om naaktfoto's zullen vragen, naaktfoto's zullen nemen van zichzelf en van hun lief maar deze naaktfoto's ook zullen tonen en/of doorsturen naar anderen.

Tussen de onderwijsvormen bemerken we een verschil in gemiddelde scores op de premeting. Dit geeft een eerste beeld van de huidige kennis over sociale media en sexting van leerlingen secundair onderwijs. De scores van leerlingen ASO zijn het laagst op de pre- en postmeting. Dit wil zeggen dat leerlingen ASO zich het meest bewust van de mogelijke gevaren van sexting. De scores van leerlingen TSO op de pre- en postmeting situeren zich tussen ASO en BSO.

Leerlingen BSO zijn zich het minst bewust over de mogelijke implicaties en gevaren. Dit is in lijn met onze hypothesen. Het verschil in gemiddelde scores tussen alle leerlingen is significant wanneer er gecontroleerd wordt voor onderwijsvorm. Het verschil in scores tussen ASO, BSO en TSO is niet langer significant wanneer we controleren voor onderwijsvorm, geslacht en leeftijd. Het onderzoek van Apenstaartjaren in 2020 kwam tot een gelijkaardige conclusie namelijk dat er geen of nauwelijks significante verschillen zijn in geslacht, studierichting en onderwijsvorm.

We zien echter dat er wel een significant verschil is tussen BSO en ASO op de premeting en tussen TSO en ASO op de postmeting. Concreet betekent dit dat er een verschil is in “startpositie” tussen leerlingen uit ASO en BSO: leerlingen BSO zijn zich minder bewust van de risico’s en komen ook meer in contact met sexting. Zij lopen daarom een groter risico op sexting-incidenten dan leerlingen ASO. Vervolgens hebben de workshops dan weer significant meer bewustzijn gecreëerd voor leerlingen TSO in vergelijking met leerlingen ASO uit de controlegroep. Dit wijst op de effectiviteit van de workshops en bevestigt opnieuw onze hypothesen.

De workshops bestaan uit twee verschillende werkvormen. De werkvormen in bijlage 3 en 4 werden sowieso aangepast aan het niveau en de onderwijsvorm van de deelnemende leerlingen. Uit de resultaten kunnen we afleiden dat leerlingen uit BSO een andere werkvorm (werkvorm B: zelf aan de slag) verkiezen dan leerlingen uit TSO en ASO (werkvorm A: stellingenspel). Leerlingen BSO zijn aldus echte “doe-leerlingen” en leren het liefst al doende bij over sexting. Deze resultaten, in combinatie met het significante verschil tussen BSO en ASO bij het begin van het onderzoek, vragen een aparte aanpak en/of lessenspakket voor leerlingen BSO. Het is daarom aangewezen om vooral ‘maatwerk’ aan te bieden, afgestemd op onderwijsvorm en in functie van leeftijd, eerder dan gebruik te maken van het principe ‘one size fits all’.

Tijdens het onderzoek viel eveneens op dat er bij de werkvormen toch nog heel wat mondelinge toelichting nodig was en er veel vragen waren vanuit de leerlingen. Deze vragen gingen niet enkel over sexting maar ook over relaties en seksualiteit in het algemeen.

Leerlingen uit alle onderwijsvormen gaven aan dat ze vragen hadden en niet wisten bij wie ze hiermee terecht kunnen. Ze vrezen ook voor negatieve reacties van leerkrachten of dat leerkrachten zelf niet weten hoe op hun vragen te antwoorden en de juiste informatie te geven.

Reeds in 2019 werd in onderzoek naar voren gebracht dat scholen doorheen het schooljaar voldoende aandacht dienen te besteden aan seksuele vorming (De Frène et al., 2019). Maar leerlingen zien deze thema's bij voorkeur ook terugkeren tijdens hun volledige schoolloopbaan. Daarnaast benadrukken leerlingen dat de informatie niet alleen gespreid dient gegeven te worden maar dat deze ook verder bouwt op wat tijdens het vorig schooljaar werd gegeven.

Het onderzoek Apenstaartjaren vond in 2020 dat leerlingen al rond 9 jaar hun eerste smartphone krijgen. Zij roepen op tot tijdig sensibiliseren en dit al te starten in de lagere school want ook kinderen uit de lagere school zijn al actief op sociale media. 10% van de kinderen uit het vijfde en zesde leerjaar verstuurd al eens een 'sexy' foto van zichzelf. Van die groep deed 21% dat enkele keren en 10% vaker. Hier voegen we wel aan toe dat een sexy foto voor deze kinderen een foto kan zijn waar ze een beetje 'sexy' op poseren of kijken. Hun antwoord hangt af van wat ze zelf 'sexy' vinden en dat past meestal wel in hun eigen nog startende seksuele ontwikkeling. 18% van de kinderen kreeg al eens zo'n foto doorgestuurd. 7% daarvan kregen die zonder dat de persoon op de foto op de hoogte was.

Vormingen in de 2de graad van het secundair onderwijs zijn aangewezen maar komen soms al te laat. Gebaseerd op de resultaten van vorig en huidig onderzoek alsook de bevindingen van de workshops zelf sluit ik mij hier bij aan.

Praktische implicaties

Er was vrij snel veel interesse van leerlingen om de workshop in de 3de graad uit te testen samen met leerlingen uit het 6de jaar ASO. Er namen 13 jongens en 4 meisjes deel aan deze bevraging.

De gemiddelde leeftijd was 17.5 jaar oud. Ze hebben gemiddeld zes jaar en twee maanden een smartphone en allemaal een profiel op sociale media. Ze surfen gemiddeld zes tot zeven keer per dag naar en spenderen twee tot vier uur op sociale media, zowel tijdens de week als in het weekend. Ze delen zelden informatie en hebben slechts één keer de afgelopen twee maanden informatie gedeeld. De leerlingen staan neutraal tegenover sociale media en zijn het eens dat zowel hun vrienden/vriendinnen, ouders als leerkrachten sociale media goedkeuren en geen probleem vinden. De leerlingen zijn vooral bezorgd dat hun informatie tegen hen gebruikt kan worden. Alle leerlingen geven aan dat ze het helemaal eens zijn dat ze rekening houden met gevoelens van anderen.

Op de vraag of ze al eens onder druk werden gezet zegt 12% dat ze dit al hebben meegemaakt maar geen naaktfoto hebben verstuurd. 6% heeft dit wel gedaan. Ook heeft 6% van de leerlingen een naaktfoto verspreid zonder toestemming. 41% van de leerlingen heeft al aan sexting gedaan en 35% heeft al eens een naaktfoto gevraagd. De leerlingen achten het meer waarschijnlijk dat een jongen een naaktfoto zal vragen, sturen en/of doorsturen.

De workshop krijgt een gemiddelde score van 4 op 5 en de leerlingen geven aan dat de werkvormen gemakkelijk zijn om te volgen. Er is geen voorkeur voor een werkvorm, deze krijgen allebei een score van 4 op 5. De workshops zorgen voor een significante daling in scores ($p < .001$) en het effect is zeer groot ($d = 1.54$). We kunnen hier enerzijds uit afleiden dat de workshops voor een attitudeverandering zorgen. Anderzijds is het mogelijk dat leerlingen ASO reeds meer informatie hebben opgezocht en/of gekregen rond sexting. Gezien hun leeftijd zijn ze zich ook meer bewust van de risico's. Het is echter de eerste keer dat deze leerlingen een workshop krijgen over sexting, de leerlingen gaven aan dat ze deze workshop fijn vonden en hebben bijgeleerd vanwege de praktische eerder dan de "klassieke" theoretische aanpak.

Beperkingen van deze studie

Dit onderzoek beperkte zich tot leerlingen van het Oscar Romerocollege in Dendermonde. Deze leerlingen zijn ingeschreven op het domein Welzijn en Maatschappij. Leerlingen van andere domeinen hebben niet deelgenomen aan deze studie. Het is daarom mogelijk dat de scores er anders zouden uitzien mochten leerlingen van andere domeinen en/of andere scholen hebben deelgenomen. Ook het verschil in aantal deelnemers tussen onderwijsgroepen kan een invloed hebben gehad op de scores. Er hebben immers meer leerlingen TSO (N = 85) en ASO (N = 74) deelgenomen aan de studie dan leerlingen BSO (N = 33). Dit onderzoek vond ook plaats tijdens de Covid-19 pandemie. Deze studie ging immers van start op het moment wanneer Corona-maatregelen en afstandsonderwijs werden ingevoerd in alle Vlaamse scholen. Het verzamelen van informatiebrieven en vragenlijsten alsook het organiseren van de pre- en postmeeting en de workshops was dan ook niet evident gezien meerdere leerlingen thuis in quarantaine waren en hierdoor niet konden/mochten deelnemen.

Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek

De workshops zijn eenmalig en in kader van deze verkorte masterproef werden er slechts twee werkvormen uitgetest. Voorafgaand onderzoek heeft uitgewezen dat leerlingen graag variatie in de gebruikte werkvormen zien (De Frène et al., 2019). Vervolgonderzoek zou zich dus kunnen richten op het onderzoeken van de effectiviteit van terugkerende workshops met een variatie aan werkvormen. Gezien de leeftijd waarop leerlingen een smartphone bezitten rond 10 jaar ligt kan verder ook de vraag gesteld worden vanaf wanneer lessen rond sexting nodig zijn of dienen voorzien te worden. Onderzoek van Vissenberg en d'Haenens uit 2020 leert ons dat jongere leerlingen dan wel het minst seksueel getinte berichten versturen maar dat de impact op deze jongere leerlingen wel het grootst is. We stellen ons hierbij ook de vraag of het onderwijs hier niet vroeger dient op in te spelen dan in de 2de graad secundair onderwijs.

Referenties

Albury K and Crawford K (2012) Sexting, consent and young people's ethics: beyond Megan's story. *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies* 26(3): 463–473.

Albury, K., & Crawford, K. (2012). Sexting, consent and young people's ethics: Beyond Megan's Story. *Continuum*, 26(3), 463-473.

Aldridge, M. J., Davies, S. C., & Arndt, K. J. (2013). Is your school prepared for a sexting crisis?. *Principal Leadership*, 13(9).

Anastassiou, A. (2017). Sexting and young people: A review of the qualitative literature. *The Qualitative Report*, 22(8), 2231-2239.

Baccarne, B., De Wolf, R., Van Damme, K., Vanhaelewyn, B., De Brabander, N., & Vanwynsberghe, H. (2018). Onderzoeksrapport Apestaartjaren 7

Baljet, J. F., & Heerkens, M. J. (2017). *Dag Mariette, Sexting incidenten op middelbare scholen: het handelen, de inschatting en de visie van professionals* (Bachelor's thesis).

Bindesbøl Holm Johansen, K., Pedersen, B. M., & Tjørnhøj-Thomsen, T. (2019). Visual gossiping: Non-consensual 'nude' sharing among young people in Denmark. *Culture, health & sexuality*, 21(9), 1029-1044.

Boies, S. C., Cooper, A., & Osborne, C. S. (2004). Variations in Internet-related problems and psychosocial functioning in online sexual activities: Implications for social and sexual development of young adults. *CyberPsychology & Behavior*, 7(2), 207-230.

Chalfen, R. (2010). Commentary Sexting as Adolescent Social Communication: A call for attention.

Child Focus (2018). Jaarverslag Child Focus 2018. Te consulteren via:
https://childfocus.be/sites/default/files/ra_2018_nl_web.pdf

Choi, H. J., Mori, C., Van Ouytsel, J., Madigan, S., & Temple, J. R. (2019). Adolescent sexting involvement over 4 years and associations with sexual activity. *Journal of Adolescent Health*, 65(6), 738-744.

Choi, H., Van Ouytsel, J., & Temple, J. R. (2016). Association between sexting and sexual coercion among female adolescents. *Journal of adolescence*, 53, 164-168.

Cooper, K., Quayle, E., Jonsson, L., & Svedin, C. G. (2016). Adolescents and self-taken sexual images: A review of the literature. *Computers in human behavior*, 55, 706-716.

d'Haenens, L. & Vandoninck, S. (reds.) (2012). Kids Online: vaardigheden, kansen en risico's van kinderen en jongeren op het internet. Gent: Academia Press.

Dake, J. A., Price, J. H., Maziarz, L., & Ward, B. (2012). Prevalence and correlates of sexting behavior in adolescents. *American Journal of Sexuality Education*, 7(1), 1-15.

De Boeck, A. (2019). Slachtofferschap onder adolescenten: risicokenmerken, context en relatie met welbevinden. *Jongeren in cijfers en letters*, 4, 181-203.

De Frène, V., Accou, S., Vyncke, S. (2019). Relationele en seksuele vorming in het secundair onderwijs onder de loep.

https://www.arteveldhogeschool.be/sites/default/files/projectfiche/2019_pwo_rsv_eindra_pport.pdf

De Ridder, S. (2019). Sexting as sexual stigma: The paradox of sexual self-representation in digital youth cultures. *European Journal of Cultural Studies*, 22(5-6), 563-578.

Declerck, J. (2011). De preventiepiramide: preventie van probleemgedrag in het onderwijs. Leuven: Acco.

Donoso, V., & Lievens, E. (2013). Participatory policy-making as a mechanism to increase the effectiveness of school policies against cyberbullying.

Döring, N. (2014). Consensual sexting among adolescents: Risk prevention through abstinence education or safer sexting?. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 8(1).

Grenoble, R. (2012,10.12.2012). Amanda Todd: Bullied Canadian Teen Commits Suicide After Prolonged Battle Online And In School The Huffington Post. Beschikbaar op: http://www.huffingtonpost.com/2012/10/11/amanda-todd-suicide-bullying_n_1959909.html

Harvey, L., & Ringrose, J. (2015). Sexting, ratings and (mis) recognition: Teen boys performing classed and racialized masculinities in digitally networked publics. In *Children, sexuality and sexualization* (pp. 352-367). Palgrave Macmillan, London.

Henry N and Powell A (2015) Beyond the “sext”: technology-facilitated sexual violence and harassment against adult women. *Australian & New Zealand Journal of Criminology* 48(1): 104–118.

Houck, C. D., Barker, D., Rizzo, C., Hancock, E., Norton, A., & Brown, L. K. (2014). Sexting and sexual behavior in at-risk adolescents. *Pediatrics*, 133(2), e276-e282.

Klettke, B., Hallford, D. J., & Mellor, D. J. (2014). Sexting prevalence and correlates: A systematic literature review. *Clinical psychology review*, 34(1), 44-53.

Korkmazer, B., Van Bauwel, S., & De Ridder, S. (2019). “Who Does Not Dare, Is a Pussy.” A Textual Analysis of Media Panics, Youth, and Sexting in Print Media. *Observatorio (OBS*)*, 13(1).

Lee, C. H., Moak, S., & Walker, J. T. (2016). Effects of self-control, social control, and social learning on sexting behavior among South Korean youths. *Youth & Society*, 48(2), 242-264.

Lenhart, A. (2009). Adults and social network websites.

Lenhart, A. (2009). *Teens and sexting* (Vol. 15). Washington, DC: Pew Internet & American Life Project.

Leone, R. M., & Parrott, D. J. (2019). Misogynistic peers, masculinity, and bystander intervention for sexual aggression: Is it really just “locker-room talk?”. *Aggressive behavior*, 45(1), 42-51.

Lim, S. S. (2013). On mobile communication and youth “deviance”: Beyond moral, media and mobile panics. *Mobile Media & Communication*, 1(1), 96-101.

Lippman, J. R., & Campbell, S. W. (2014). Damned if you do, damned if you don't... if you're a girl: Relational and normative contexts of adolescent sexting in the United States. *Journal of Children and Media*, 8(4), 371-386.

Lucić, M., Baćak, V., & Štulhofer, A. (2020). The role of peer networks in adolescent pornography use and sexting in Croatia. *Journal of Children and Media*, 14(1), 110-127.

Madigan, S., Ly, A., Rash, C. L., Van Ouytsel, J., & Temple, J. R. (2018). Prevalence of multiple forms of sexting behavior among youth: A systematic review and meta-analysis. *JAMA pediatrics*, 172(4), 327-335.

Morelli, M., Bianchi, D., Baiocco, R., Pezzuti, L., & Chirumbolo, A. (2017). Sexting behaviors and cyber pornography addiction among adolescents: The moderating role of alcohol consumption. *Sexuality Research and Social Policy*, 14(2), 113-121.

Mori, C., Choi, H. J., Temple, J. R., & Madigan, S. (2021). Patterns of sexting and sexual behaviors in youth: a latent class analysis. *Journal of Adolescence*, 88, 97-106.

Mori, C., Cooke, J. E., Temple, J. R., Ly, A., Lu, Y., Anderson, N., ... & Madigan, S. (2020). The prevalence of sexting behaviors among emerging adults: A meta-analysis. *Archives of sexual behavior*, 1-17.

Mori, C., Temple, J. R., & Madigan, S. (2020). A Decade of Sexting Research—Reply. *JAMA pediatrics*, 174(2), 204-205.

Mori, C., Temple, J. R., Browne, D., & Madigan, S. (2019). Association of sexting with sexual behaviors and mental health among adolescents: A systematic review and meta-analysis. *JAMA pediatrics*, 173(8), 770-779.

Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2018). Deterring teen bullying: Assessing the impact of perceived punishment from police, schools, and parents. *Youth violence and juvenile justice*, 16(2), 190-207.

Pew Research Center (2018). Teens, social media & technology 2018. Washington, DC.

Ravn, S., Coffey, J., & Roberts, S. (2019). The currency of images: Risk, value and gendered power dynamics in young men's accounts of sexting. *Feminist Media Studies*, 1-17.

Rice, E., Craddock, J., Hemler, M., Rusow, J., Plant, A., Montoya, J., & Kordic, T. (2018). Associations between sexting behaviors and sexual behaviors among mobile phone-owning teens in Los Angeles. *Child Development*, 89(1), 110-117.

Ringrose, J., Harvey, L., Gill, R., & Livingstone, S. (2013). Teen girls, sexual double standards and 'sexting': Gendered value in digital image exchange. *Feminist theory, 14*(3), 305-323.

Smith, P. K., Thompson, F., & Davidson, J. (2014). Cyber safety for adolescent girls: Bullying, harassment, sexting, pornography, and solicitation. *Current opinion in obstetrics and gynecology, 26*(5), 360-365.

Spooner, K., & Vaughn, M. (2016). Youth sexting: A legislative and constitutional analysis. *Journal of school violence, 15*(2), 213-233.

Stanley, N., Barter, C., Wood, M., Aghtaie, N., Larkins, C., Lanau, A., & Överlien, C. (2018). Pornography, sexual coercion and abuse and sexting in young people's intimate relationships: A European study. *Journal of interpersonal violence, 33*(19), 2919-2944.

Steinberg, L. (2007). Risk taking in adolescence: New perspectives from brain and behavioral science. *Current Directions in Psychological Science, 16*, 55–59. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2007.00475.x>.

Strasburger, V. C., Zimmerman, H., Temple, J. R., & Madigan, S. (2019). Teenagers, sexting, and the law. *Pediatrics, 143*(5).

Symons, K., Ponnet, K., Walrave, M., & Heirman, W. (2017). Jongeren Online! Onderzoeksresultaten.

Symons, K., Ponnet, K., Walrave, M., & Heirman, W. (2018). Sexting scripts in adolescent relationships: Is sexting becoming the norm?. *new media & society, 20*(10), 3836-3857.

Temple, J. R. (2015). A primer on teen sexting. *JAACAP Connect, 2*(4), 6-8.

Temple, J. R., Paul, J. A., Van Den Berg, P., Le, V. D., McElhany, A., & Temple, B. W. (2012). Teen sexting and its association with sexual behaviors. *Archives of pediatrics & adolescent medicine, 166*(9), 828-833.

Temple, J. R., Strasburger, V. C., Zimmerman, H., & Madigan, S. (2019). Sexting in youth: cause for concern?. *The Lancet Child and Adolescent Health, 3*(8), 520-521.

The Youth Online Safety Working Group (YOSWG). (2009). Interdisciplinary response to youth sexting: Recommendations from the Youth Online Safety Working Group (YOSWG). Retrieved from <http://ncmec.vo.llnwd.net/o15/downloads/special/InterRespYouthSexting.pdf>

van Oosten, J. M., & Vandenbosch, L. (2017). Sexy online self-presentation on social network sites and the willingness to engage in sexting: A comparison of gender and age. *Journal of Adolescence*, *54*, 42-50.

Van Ouytsel, J., Lu, Y., Ponnet, K., Walrave, M., & Temple, J. R. (2019). Longitudinal associations between sexting, cyberbullying, and bullying among adolescents: Cross-lagged panel analysis. *Journal of adolescence*, *73*, 36-41.

Van Ouytsel, J., Madigan, S., Ponnet, K., Walrave, M., & Temple, J. R. (2019). Adolescent sexting: myths, facts, and advice. *NASN School Nurse*, *34*(6), 345-350.

Van Ouytsel, J., Ponnet, K., Walrave, M., & d'Haenens, L. (2017). Adolescent sexting from a social learning perspective. *Telematics and Informatics*, *34*(1), 287-298.

Van Ouytsel, J., Ponnet, K., Walrave, M., & Temple, J. R. (2016). Adolescent cyber dating abuse victimization and its associations with substance use, and sexual behaviors. *Public health*, *135*, 147-151.

Van Ouytsel, J., Van Gool, E., Ponnet, K., & Walrave, M. (2014). Brief report: The association between adolescents' characteristics and engagement in sexting. *Journal of adolescence*, *37*(8), 1387-1391.

Van Ouytsel, J., Van Gool, E., Walrave, M., Ponnet, K., & Peeters, E. (2016). Exploring the role of social networking sites within adolescent romantic relationships and dating experiences. *Computers in Human Behavior*, *55*, 76-86.

Van Ouytsel, J., Van Gool, E., Walrave, M., Ponnet, K., & Peeters, E. (2017). Sexting: adolescents' perceptions of the applications used for, motives for, and consequences of sexting. *Journal of Youth Studies*, *20*(4), 446-470.

Van Ouytsel, J., Walrave, M., & Van Gool, E. (2014). Sexting: Between thrill and fear—How schools can respond. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 87(5), 204-212.

Van Ouytsel, J., Walrave, M., De Marez, L., Van Damme, K., De Wolf, R., Baccarne, B., ... & Ponnet, K. (2020). Teenage sexting on the rise? Results of a cohort study using a weighted sample of adolescents. *Sexual health*, 17(2), 178-181.

Van Ouytsel, J., Walrave, M., De Marez, L., Vanhaelewyn, B., & Ponnet, K. (2020). A first investigation into gender minority adolescents' sexting experiences. *Journal of Adolescence*, 84, 213-218.

Van Ouytsel, J., Walrave, M., De Marez, L., Vanhaelewyn, B., & Ponnet, K. (2021). Sexting, pressured sexting and image-based sexual abuse among a weighted-sample of heterosexual and LGB-youth. *Computers in human behavior*, 117, 106630.

Van Ouytsel, J., Walrave, M., Lu, Y., Temple, J. R., & Ponnet, K. (2018). The associations between substance use, sexual behavior, deviant behaviors and adolescents' engagement in sexting: does relationship context matter?. *Journal of youth and adolescence*, 47(11), 2353-2370.

Van Ouytsel, J., Walrave, M., Ponnet, K., Heirman, W., & d'Haenens, L. verkennende studie.

Vanden Abeele, M., Campbell, S. W., Eggermont, S., & Roe, K. (2014). Sexting, mobile porn use, and peer group dynamics: Boys' and girls' self-perceived popularity, need for popularity, and perceived peer pressure. *Media Psychology*, 17(1), 6-33.

Vandebosch, H., Poels, K., & Deboutte, G. (2014). Schools and cyberbullying: Problem perception, current actions and future needs. *International Journal of Cyber Society and Education*, 7(1), 29-48.

Vandenbosch, L., & van Oosten, J. M. (2017). The relationship between online pornography and the sexual objectification of women: The attenuating role of porn literacy education. *Journal of Communication*, 67(6), 1015-1036.

Vanhaelewyn, B., Waeterloos, C., Joris, G., Martens, M., De Wolf, R., De Leyn, T., ... & Ponnet, K. (2020). Onderzoeksrapport Apestaartjaren: De Digitale leefwereld van jongeren.

Verhetsel, L. (7 maart 2017). Relationele en seksuele vorming: waar loopt het mis? *KLASSE*. <https://www.klasse.be/77686/relationele-en-seksuele-vorming-taak-elke-leraar/>

Vissenberg, J., & d'Haenens, L. (2020). Online risks, harm, and resilience. Flemish findings from the 2020 EU Kids Online survey.

Vissenberg, J., & d'Haenens, L. (2020). Protecting youths' wellbeing online: Studying the associations between opportunities, risks, and resilience. *Media and Communication*, 8(2), 175-184.

Vreeman, R. C., & Carroll, A. E. (2007). A systematic review of school-based interventions to prevent bullying. *Archives of pediatrics & adolescent medicine*, 161(1), 78-88.

Walker, S., Sanci, L., & Temple-Smith, M. (2013). Sexting: Young women's and men's views on its nature and origins. *Journal of adolescent health*, 52(6), 697-701.

Walrave, M., Ponnet, K., Van Ouytsel, J., Van Gool, E., Heirman, W., & Verbeek, A. (2015). Whether or not to engage in sexting: Explaining adolescent sexting behaviour by applying the prototype willingness model. *Telematics and Informatics*, 32(4), 796-808.

Walrave, M., Van Ouytsel, J., Ponnet, K., & Temple, J. R. (Eds.). (2018). *Sexting: Motives and risk in online sexual self-presentation*. Springer.

Weisskirch, R. S., & Delevi, R. (2011). "Sexting" and adult romantic attachment. *Computers in Human Behavior*, 27(5), 1697-1701.

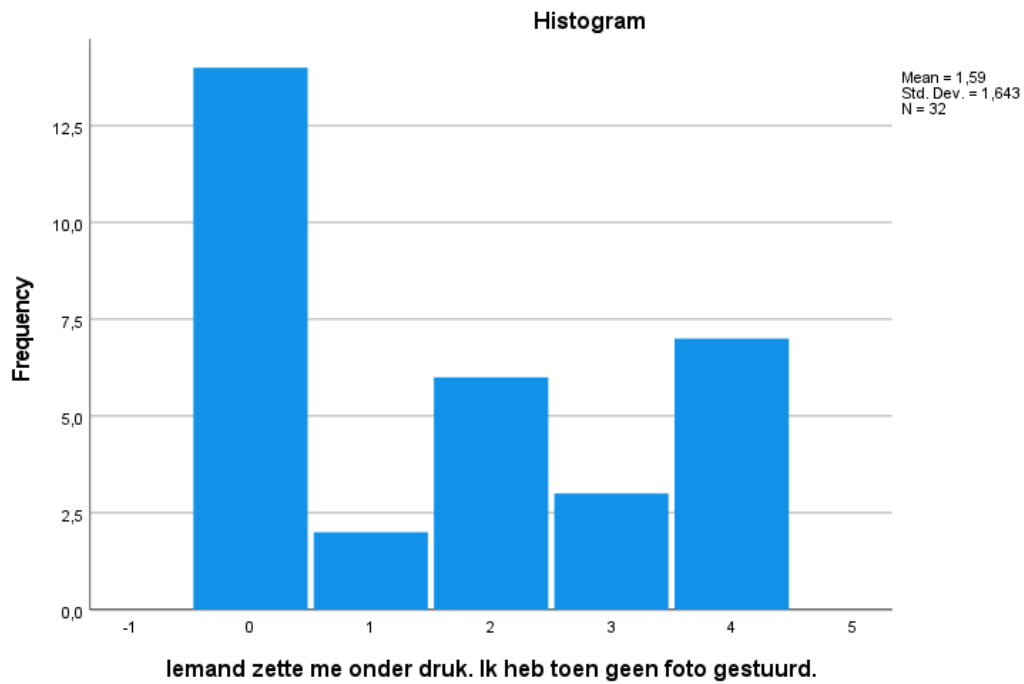
Willard, N. (2010). Sexting and youth: Achieving a rational response. *Journal of Social Sciences*, 6(4), 542-562.

Wolak, J., Finkelhor, D., Walsh, W., & Treitman, L. (2018). Sextortion of minors: Characteristics and dynamics. *Journal of Adolescent Health*, 62(1), 72-79.

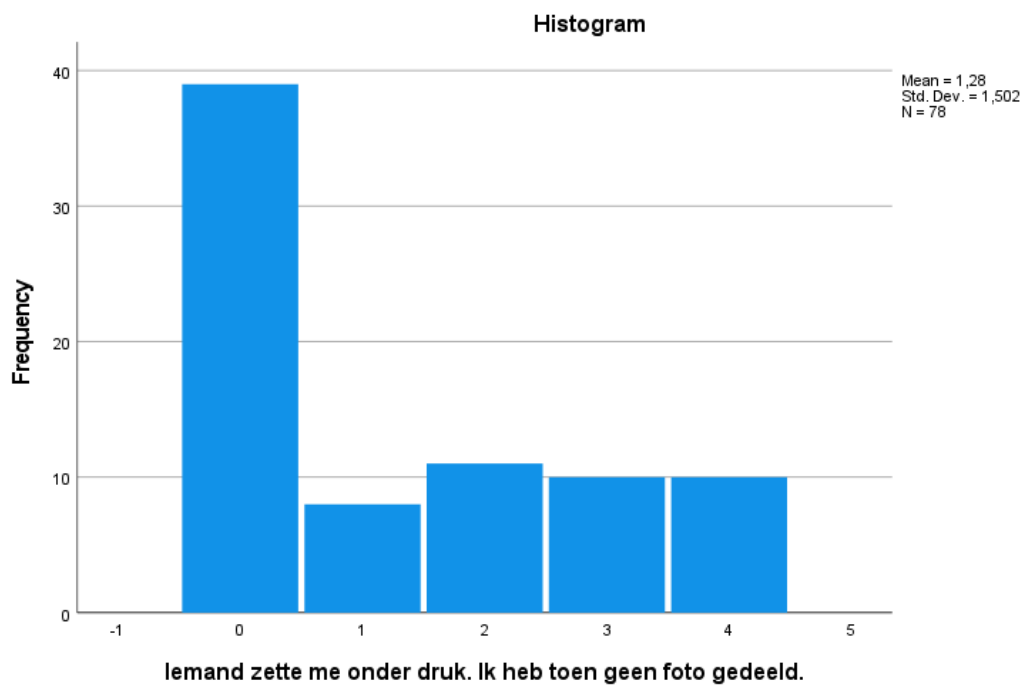
Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2014). "Sexting" and its relation to sexual activity and sexual risk behavior in a national survey of adolescents. *Journal of adolescent health*, 55(6), 757-764.

Figuren

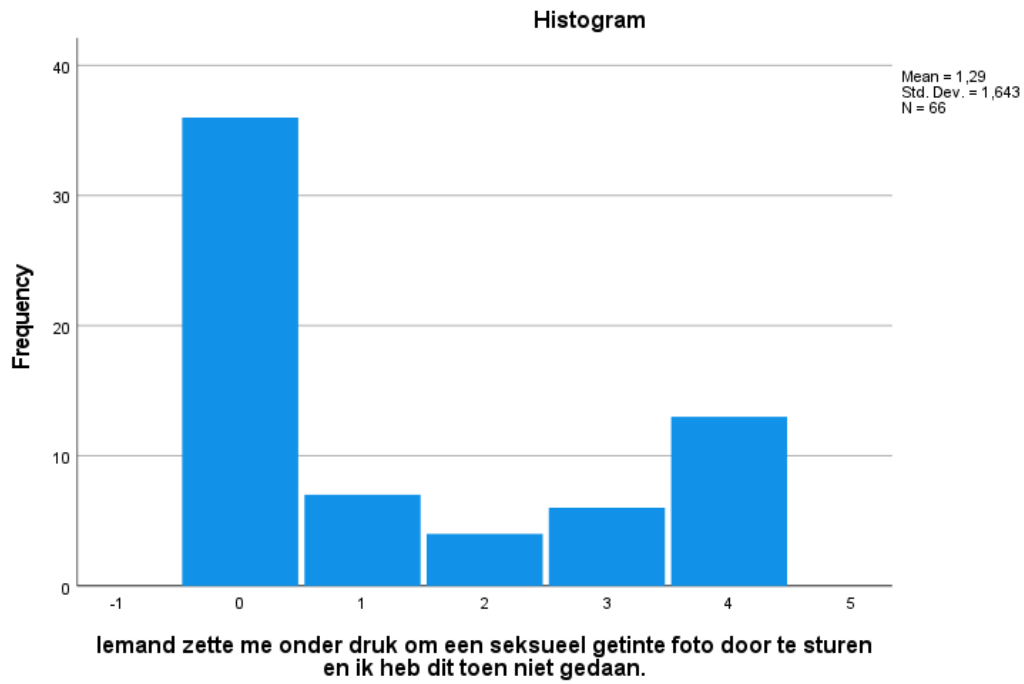
Figuur 1 (leerlingen BSO):

Figuur 2 (leerlingen TSO):

Figuur3 (leerlingen ASO):

Figuur 4 (leerlingen ASO)

